

SOVON NIEUWS

2

23e jaargang
juni 2010

Hoeveel overzomerende ganzen telt Nederland?
Een landdekkend overzicht van de verspreiding en populatieomvang is met het reguliere broedvogelmeetnet lastig te realiseren, daarom ging juli 2009 een speciale inventarisatieploeg op pad en bezocht alle potentiële ganzengebieden.

Beste waarnemer, we zijn dol op jullie nullen!
Het is belangrijk dat de waarnemer zich realiseert dat nullen voor de verwerking en de analyse van de gegevens cruciaal zijn. Of het nu om trefkansen, verspreiding of trends gaat.

Dichten we het gat tussen economie en ecologie?
In het vorige nummer van SOVON-Nieuws stond een interview met de 'Gegevensautoriteit Natuur'. Nu hoeven de overpeinzingen van Jan van Groenendael natuurlijk niet naadloos aan te sluiten op de visie van SOVON. Hoe kijkt SOVON tegen de ontwikkelingen aan?

Broedvogels in 2010. De winter van 2009/10 was koud en vooral erg sneeuwrijk. Hebben de broedvogels daaronder geleden? De eerste impressies van broedseizoen 2010 wijzen uit dat deze vraag een genuanceerd antwoord behoeft.

En verder in dit nummer:

- Kolganzen op de wieken voor sneeuw en vorst
- Oeverwaluw in de min, Huiszwaluw stabiel
- SOVON Veldstudiecentrum Huize Wylerberg van start
- In de klei: Wil Gerritse in spagaat tussen Zeearend en draagvlak
- Nachtzwaluwonderzoek
- Bruine Kiekendief in volle gang

SOVON-Nieuws

Nieuwsbrief van SOVON Vogelonderzoek Nederland.

SOVON-Nieuws publiceert over SOVON-vogeltellingen, over de vereniging, en over andere zaken betreffende vogels in Nederland.

Redactie

John van Betteray, Fred Hustings
Kees Koffijberg, Ruud Foppen
& Peter Eekelder (illustraties).

Overname van artikelen of illustraties alleen in overleg.

SOVON-Nieuws wordt gedrukt op chloorvrij papier. ISSN 1383-0635.

Lidmaatschap

Contributie: minimaal € 12,-.

SOVON-leden ontvangen vier maal per jaar SOVON-Nieuws en korting op SOVON-uitgaven en het abonnement op Limosa (pluslidmaatschap € 27,50).

Ledenadministratie Jeroen van Zuylen, zie bureau-adres SOVON.

Bestuur

Voorzitter: Louis Dolmans

Secretaris: Guus Durville, per adres SOVON.

Penningmeester: Dennis Meeuwissen

Overige bestuursleden:

Frank Berendse, Adrie Hottinga

E-mail: bestuur@sovon.nl

Bureau

Adres SOVON, Toernooiveld 1,
6525 ED Nijmegen.

Tel: 024 - 7 410 410

E-mail: info@sovon.nl

Homepage: www.sovon.nl

Giro: 2905988, Rabo: 10.51.17.056.

Ledenraad

Kijk op www.sovon.nl onder sovon-
vereniging voor uw ledenraadsleden.

E-mail: ledenraad@sovon.nl

Directeur Frank Saris

Communicatie Carolyn Vermanen

Monitoring en Inventarisaties Rob Vogel

Onderzoek en Advies Ruud Foppen

Doelstelling

SOVON Vogelonderzoek Nederland stelt zich ten doel het coördineren, stimuleren en publiceren van ornithologisch veldonderzoek ten behoeve van natuurbescherming, beleid en wetenschap.

De vereniging tracht dit doel te bereiken door het organiseren van grootschalige projecten waarin wordt samengewerkt tussen vrijwilligers, stafmedewerkers en andere instellingen.

De meetnetten voor Broed- en Watervogels zijn onderdeel van het Netwerk Ecologische Monitoring, uitgevoerd i.s.m. CBS en provincies en gefinancierd door het Ministerie van LNV en Rijkswaterstaat.

Lay-out: van Groot tot Klein
Druk: van Mameren Repro b.v.

Foto's omslag:

Graspiëper op vaste zangpost. Ooijpolder,
18 maart 2009 (Peter Eekelder)

Wil Gerritse (Rob Buijter)

Naar een nieuwe Europese Broedvogelatlas in 2015?

SOVON werd bijna 40 jaar geleden opgericht met een relatief bescheiden doel: om de deelname van ons land aan de eerste Europese broedvogelatlas te regelen. Maar wel een revolutionair idee: van veel soorten was de verspreiding - zeker op Europese schaal - alleen maar bij benadering bekend, en de informatie over veranderingen in aantallen en verspreiding was nog gebrekiger.

Het kostte de Europese partners bijna een kwart eeuw om de eerste Europese Broedvogelatlas te publiceren. Samen met onze Britse collega's van de BTO hebben we dat project op zeker moment uit het slop moeten halen. Gelukkig maar, want tot op de dag van vandaag worden die gegevens gebruikt. We zijn nu enigszins verwend met allerlei gegevensbestanden over de actuele verspreiding, in ruimte en tijd, van onze broedvogels. Het is nu eerder de vraag hoe we die verschillende bestanden zo goed mogelijk kunnen verbinden, om vooral geen dubbel werk te hoeven doen. Daar zijn technieken voor ontwikkeld die met veel enthousiasme tijdens het in maart j.l. gehouden EBCC-congres zijn gepresenteerd.

Voor een nieuwe Europese broedvogelatlas zullen we in Nederland amper nieuwe gegevens hoeven te verzamelen. Dat beeld rolt nu 'zo uit de computer'. Dat geldt overigens gelukkig voor veel Europese landen. Het is echter duidelijk in Oost-Europa nog een hoop te ontdekken valt. Tijdens het congres is werk gemaakt van 'twinning'. Organisaties in landen die het goed voor elkaar hebben, gaan zwakkere Oost-Europese broeders helpen met allerlei zaken rondom het opzetten van vogelmonitoring. Iets dergelijks kan ook gebeuren rondom een nieuwe atlas. Onze vrijwilligers kunnen daarin een rol spelen. Met goede reclame, een duidelijke systematiek en een helder systeem om gegevens in te voeren, zullen naar verwachting vogelaars op vakantie in landen zoals Oekraïne, Litouwen of Wit-Rusland belangrijke gegevens kunnen verzamelen ten behoeve van een Europese atlas.

Het steviger aantrekken van de relaties met onze Oost- en Zuid-Europese collega's past goed in het huidige 'globale tijdperk' en past bovendien ook bij ons onderzoeksobject, de vogels. Die trekken zich immers weinig aan van grenzen. Boeiend zal het ongetwijfeld worden, een Europees atlas-project, en dit keer zal de exercitie geen decennia hoeven te kosten. Binnen enkele jaren kunnen de gegevens al online staan. Dan kunnen we de dynamiek van de vogelverspreiding beter volgen: er zijn zelfs optimisten die denken dat we tegen die tijd gewoon ieder jaar een actueel verspreidingsbeeld kunnen laten zien. Met onze uitgebreide monitoring kunnen we dat in Nederland uiteraard al eerder doen. Het wordt onder meer spannend om te zien of de Cetti's Zanger na een explosie in de Biesbosch (dit jaar bijna 250 territoria!) binnen vijf jaar het hele rivierengebied gaat koloniseren. Maar zou het niet ook prachtig zijn om te kunnen zien hoe de Bijeneter in Europa naar het noorden oprukt? Klimaat aan het werk in je (Europese) achtertuin.

Frank Saris

Agenda

Juni

(15 juni tot 15 juli) **MUS-avondtellingen**
(18/19) **Simultaantelling Kwartelkoningen**

Juli

(17) **watervogeltelling monitoringgebieden**

Augustus

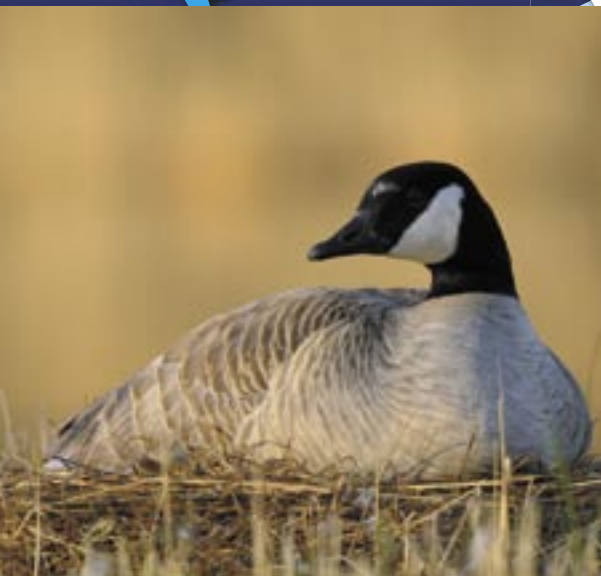
(14) **watervogeltelling monitoringgebieden**

September

(11) **integrale telling Waddenzee**
(18) **watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- & zwanentelling**

Oktober

(16) **watervogeltelling monitoringgebieden, ganzen- & zwanentelling**

Canadese Gans op nest. Hartse Vennen,
5 april 2010. Foto: Peter Eekelder

Hoeveel overzomerende ganzen telt Nederland?

Ganzen zijn tegenwoordig ook in de zomer prominent aanwezig in veel Nederlandse gebieden. Een landdekkend overzicht van de verspreiding en populatieomvang, inclusief niet-broedende vogels, is met het reguliere broedvogelmeetnet steeds lastiger te realiseren. In opdracht van het Faunafonds voerden medewerkers van Alterra en SOVON in juli 2009 een speciale inventarisatie uit en bezochten daarbij alle potentiële ganzengebieden.

Tabel 1. Aantallen ganzen geteld in juli 2009 in Nederland. Soorten die tijdens deze telling als exoot werden beschouwd hebben een asterisk (*).

Soort	Aantal
Chinese Knobbeltgans*	43
(Toendra)rietgans	5
Kolgans	1999
Dwerggans	7
Grauwe Gans	189.903
Soepgans*	9555
Indische Gans*	212
Sneeuwganzen*	6
Keizerganzen*	1
Hawaiganzen*	11
(Grote) Canadese Ganzen*	23.798
Kleine Canadese Ganzen*	10
Brandganzen	33.842
Rotganzen	28
Roodhalsganzen*	2
Magelhaenganzen*	5
Nijlganzen*	21.829
Casarca	122
Manegganzen*	2

Hoe geteld?

De inventarisatie vond plaats van 13 tot 30 juli 2009. Aan de hand van topografische kaarten en lokale kennis werden de potentieel meest geschikte gebieden geselecteerd en per auto doorkruist. De nadruk lag op de meer waterrijke delen van het land, maar vochtige weilanden en recreatieplassen op de zandgronden werden niet vergeten. Tellingen werden overdag uitgevoerd, wanneer de ganzen voornamelijk op dagrustplaatsen langs wateren verblijven. Vroeg in de ochtend en 's avonds zitten ze doorgaans sterk verspreid over hun voedselreinen in agrarisch gebied, wat het vinden van alle groepen lastig maakt.

Tijdens de telling waren nog veel Brandganzen en Canadese Ganzen in de rui en we nemen aan dat er in de telperiode geen grote verplaatsingen van deze soorten plaatsvonden. Ruiende ganzen kunnen niet vliegen en houden zich uit veiligheidsoverwegingen vlakbij water op. Grauwe Ganzen ruïen vroeger in het jaar en in juli kan het overgrote deel alweer vliegen. Toch zijn deze groepen in juli over het algemeen vrij plaatstrouw. Grotere verplaatsingen worden vaak pas vanaf augustus vastgesteld. Daarom mag worden aangenomen dat ook bij deze soort, gezien het korte tijdsbestek waarin de inventarisatie werd uitgevoerd, dubbeltellingen geen roet in het eten gooien. Aflezingen van gekleurde ringen van vogels bevestigen dit.

De telling werd uitgevoerd in samenwerking met het Centrum voor Landbouw en Milieu (CLM) die de organisatie in de provincie Zuid-Holland verzorgde. Voor het IJsselmeer en het Deltagebied werden de gegevens gebruikt die door de Waterdienst van Rijkswaterstaat tijdens hun maandelijkse watervogeltelling worden verzameld. Het Verdrongen Land van Saeftinghe werd geteld door de vaste telgroep. De externe gegevens werden niet altijd via de bovenbeschreven methode uitgevoerd en zijn extra gecontroleerd op eventuele dubbeltellingen. Deze bleken vooral in het zuiden van Zuid-Holland voor te komen. Hier werden dezelfde groepen s ochtends op akkers en overdag in nabijgelegen natuurgebieden geteld.

Welke soorten?

Alle ganzensoorten werden genoteerd, inclusief de tegenwoordig rijkelijk vertegenwoordigde exoten. Omdat alle goede ganzengebieden werden bezocht, zullen slechts her en der kleine aantallen op slecht bereikbare of onverwachte plekken gemist zijn. Er is getracht ook een goed beeld te krijgen van verspreiding en aantallen van Nijlganzen en Casarca. Gezien hun verspreide voorkomen zullen losse paren en kleine groepjes niet altijd gevonden zijn. Het vermoeden dat de meeste Nijlganzen in deze tijd van het jaar op gezamenlijke ruiplaatsen verblijven, bleek overigens te kloppen.

Grauwe Gans dominant

In totaal werden 281.380 ganzen geteld, verdeeld over 19 soorten (tabel 1). Tweederde van de populatie overzomerende ganzen (incl. de broedvogels) bestaat uit Grauwe Ganzen. Vergelijken we het aantal overzomeraars met het gemiddelde aantal op het hoogtepunt van het winterseizoen (december-januari), dan gaat het om ongeveer 15% van dit seizoensmaximum. In werkelijkheid zal dit aandeel 'Nederlandse' ganzen in de overwinterende populatie iets zijn overschat. Na de telling in de zomer vindt immers nog sterfte onder juveniele ganzen plaats, zodat hun aantallen in december-januari iets kleiner zullen zijn.

De in de zomer van 2009 getelde aantallen passen redelijk goed bij recente seizoensmaxima van Soepganzen (10.277), Grote Canadese Gans (17.000) en Nijlganzen (23.000), zoals opgenomen in het laatste watervogelrapport (2007/08). Bij deze soorten mogen we verwachten dat de tellingen in zomer en winter op grotendeels dezelfde individuen betrekking hebben.

Zoals verwacht werden de grootste aantallen ganzen in de provincies Zuid-Holland, Noord-Holland en Gelderland vastgesteld (70% van het landelijk totaal; figuur 1). Dit beeld gaat voor vrijwel alle algemenere soorten op. Alleen bij de Brandganzen ligt het aandeel in deze drie provincies duidelijk hoger (80%), vanwege de grote broedpopulaties in het Noordelijke Deltagebied. De drie provin-

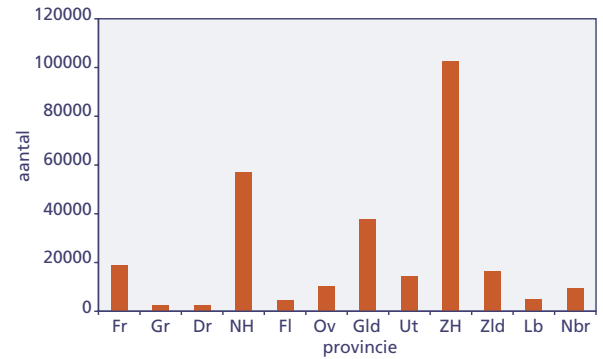
Grauwe Gans met jongen.
Foto: Hans Gebuis

cies herbergden ook in 2005, bij de landelijke inventarisatie van broedende ganzen, de grootste aantallen (Voslamber *et al.* 2007, Limosa 80: 1-17).

Een vergelijking met de omvang van ganzenpopulaties in de zomer in eerdere jaren is echter lastig, omdat in 2009 voor het eerst een landdekkende telling werd uitgevoerd. De in 2009 getelde aantallen zijn dan ook beduidend groter dan de schatting die voor 2005 werd gemaakt (155.532 vogels, zie Limosa 80: 1-17). Dit verschil is deels verklaarbaar vanuit daadwerkelijk toegenomen populaties, maar vloeit ook voort uit een ander type telling. De data in het BMP geven inmiddels duidelijk aan dat de groeisnelheid van verschillende ganzenpopulaties afneemt. Vooral

bij Brandgans en Canadese Gans groeien de aantallen recent veel minder snel dan tien jaar geleden (Voslamber *et al.* 2010, Levende Natuur 111: 40-44).

Vincent de Boer & Berend Voslamber

Figuur 1. Aantallen ganzen geteld in juli 2009 in Nederland per provincie. In Noord- en Zuid-Holland en Gelderland verbleef 70% van de getelde aantallen.

Eerste landelijke SOVON jongerendag succesvol verlopen

Op zaterdag 29 mei jl. werd de eerste landelijke SOVON jongerendag gehouden in en rond het Veldstudiecentrum Huize Wylerberg (het voormalige SOVON-kantoor) op de Nijmeegse stuwwal. De dag werd georganiseerd in samenwerking met de twee jeugdbonden (NJN en JNM). Het doel van de dag was om het vogels kijken en vogelonderzoek en -tellingen onder jongeren te stimuleren. De dagvoorzitter was wellicht Neerlands bekendste vogelaar, Nico de Haan. Onder zijn betrokken leiding werden de tientallen aanwezigen (van piepjong tot iets ouder) vermaakt met lezingen, excursies en het ringen van vogels. Het oog in oog staan met een gevangen Pimpelmee of jonge Boomklever was vooral voor de jongste vogelaars een geweldige ervaring. De excursies in de omgeving werden goed bezocht, al was het frappant dat de excursieleider (SOVON-medewerker) zomaar wist te verdwalen... Er waren o.a. lezingen over zenderwerk aan Ooievaars, het heel voorzichtig oprukken van de Oehoe in ons land, hoe je van je (vogel)hobby je beroep kunt maken en een eveneens boeiende lezing over soortgericht vlinderonderzoek.

Het weer zat geweldig mee (pas 's avonds viel de regen met bakken naar beneden) en iedereen ging met een tevreden glimlach en een tas vol (gratis) boeken, folders en stickers huiswaarts. Als het aan ons ligt wordt deze dag een traditie, al hopen we volgend jaar op (nog) veel meer belangstelling van de jonge vogel talenten.

Foto's: Harvey van Diek

Vogelaars. Foto: Harvey van Diek

SOVON, (ook) voor al uw nullen!

Steeds meer mensen gaan ertoe over om hun vogelwaarnemingen via internet op te slaan op websites als Waarneming.nl of Telmee.nl. Prachtig, want aan waarnemingen die het opschrijfboekje niet uit komen, heeft alleen de waarnemer zelf iets. Maar zijn, met zo'n toenemende massa internetwaarnemingen, al die SOVON-tellingen eigenlijk nog wel nodig?

Citizen science

Sommigen hebben er hun beroep van gemaakt, maar voor de meeste vogelaars blijft vogels kijken vrijetijdsbesteding. Ze gaan eropuit om waarnemingen te verrichten die niet alleen leuk en van belang zijn voor henzelf, maar soms ook betekenis hebben voor wetenschap of natuurbescherming. Dit verzamelen van wetenschappelijk interessante gegevens door vrijwilligers wordt *Citizen Science* genoemd, of in ons geval *Citizen Ornithology*. Een begrip waarvoor een goede Nederlandse term ontbreekt, al komt 'amateur-ornithologie' in de buurt.

Sommige voorbeelden zijn al ongeveer een eeuw oud. Denk bijvoorbeeld aan het ringen van vogels, in Nederland begonnen in 1911, en de bekende *Christmas Bird Count* in de Verenigde Staten (sinds 1900). Geweldig projecten die een schat aan wetenschappelijke resultaten opleveren. De laatste decennia nemen de initiatieven rondom *Citizen Science* sterk toe. Vooral gebruikmakend van de kracht van het internet worden veel waarnemers gestimuleerd om natuurwetenschappelijke gegevens door te geven. Er kunnen bijvoorbeeld fenologische verschijnselen mee worden vastgelegd. Mooie voorbeelden zijn te vinden in Groot-Brittannië (www.birdtrack.org) en de Verenigde Staten (www.ebird.org). Soms beogen de initiatiefnemers zelfs om Europa-breed waarnemingen te verzamelen. Kijk bijvoorbeeld eens op www.evolutionmegalab.org. Ook bij SOVON worden gegevens in toenemende mate via internet ingevoerd; sommige projecten zijn daar zelfs geheel op toegesneden (MUS, Trekellen).

Tellingen en losse waarnemingen

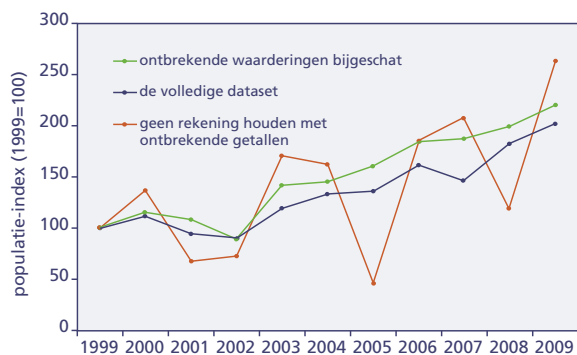
Naast deze initiatieven waarbij gegevens worden verzameld voor een vooropgezet wetenschappelijk doel, zijn er ook steeds meer systemen in omloop die bedoeld zijn voor het doorgeven en opslaan van losse waarnemingen. De meeste mensen noteren hun waarnemingen in aantekeningboekjes, en in toenemende mate gebeurt dit tevens via digitale opslagsystemen zoals Waarneming.nl en Telmee.nl.

Ook deze gegevens kunnen, in het bijzonder door de grootschalige respons, worden benut voor diverse (wetenschappelijke) doelen. Ze vallen daarmee onder *Citizen Science*. Er

bestaan echter fundamentele verschillen tussen het verzamelen van losse waarnemingen en de meer vooropgezette tellingen, zoals de monitoring- en verspreidingsonderzoeken van SOVON en CBS. Het een is daarmee geen vervanging voor het ander. De interpretatie van de gegevens is ook heel verschillend. Omdat veel mensen zich dat niet realiseren, vinden we het belangrijk om dit wat beter uit te leggen. Het belangrijkste verschil zit hem in het verzamelen en opslaan van 'nulwaarnemingen': plekken waar soorten niet zijn waargenomen tijdens de bezoeken.

Nullen en trends

Dat het registreren en verwerken van nullen belangrijk is, weten veel SOVON-waarnemers wel uit onze monitoringprojecten. Een simpel voorbeeld illustreert dat (figuur 1). Stel, om de trend van een soort te bepalen, beschikken we over de getelde aantallen in vier gebieden die gedurende 11 jaar (1999-2009) onderzocht zijn. Een trend bepalen uit deze reeksen is vrij simpel: we sommeren per jaar de aantallen in alle gebieden en indexeren dat getal vervolgens (alle waarden per jaar door een getal delen zodat het eerste jaar op 100 komt). Wat nu te doen indien we uit bepaalde jaren en gebieden geen aantallen hebben ontvangen? Hoe moeten dergelijke 'nulwaarnemingen' worden geïnterpreteerd? Dan is het plots van belang om te weten of het gebied in dat jaar onderzocht is (soort afwezig) of niet (aantal onbekend)! Dat maakt uiteraard veel uit voor de uitkomsten. Als we onterecht aannemen dat een ontbrekende waarneming automatisch betekent dat de soort dat jaar niet aanwezig was, zal de populatietrend foutief worden weergegeven. In dit geval verandert de vrij duidelijk opgaande trend in een nogal fluctuerende populatiereeks, waar goede en slechte jaren elkaar lijken af te wisselen. Als we weten welke de 'nullen' zijn (gebied onderzocht, soort afwezig) en welke de 'ontbrekende waarden' (gebied niet onderzocht, aanwezigheid onbekend) ligt de zaak anders. Dan zijn er statistische mogelijkheden om bijvoorbeeld met het programma TRIM een inschatting te maken voor de ontbrekende gegevens. De resulterende trend, op basis van een dataset waarin een kwart van de gegevens ontbreekt, lijkt dan uiteindelijk sterk op de reeks zonder gaten.

Figuur 1. Belang van 'nullen' bij trendanalyse. Wanneer rekening kan worden gehouden met ontbrekende waarnemingen doordat de zekere nullen bekend zijn (soort onderzocht, niet vastgesteld), kan het trendverloop redelijk accuraat worden ingeschat. Voor dit doel is random uit de volledige dataset (blauwe lijn) 25% van de gegevens op ontbrekend gezet. Voor de rode lijn zijn die ontbrekende waarnemingen op 0 gezet. Voor de groene lijn zijn ze bijgeschat met TRIM.

MUS-teller tijdens telling.
Foto: Peter Eekelder

Nullen en verspreiding

Ook bij verspreidingsonderzoek zijn nullen van belang. Een soort is in een gebied afwezig dan wel aanwezig in een bepaald aantal. Bij losse meldingen weten we dat een soort ergens zit en mogelijk ook in welk aantal. We weten echter niet waar de soort niet zit; de 'nullen' zijn onbekend. Bij waarnemingen die gedaan zijn in het kader van tellingen weten we dat wél. Immers, indien de waarnemer de soort niet doorgeeft, staat dat gelijk aan een nulwaarneming: de soort is er niet gezien, althans niet tijdens deze telling. Dat geldt zowel voor projecten waarbij gebieden integraal worden onderzocht (BMP, watervogeltellingen) als voor projecten die met telpunten werken (PTT, MUS). Het gaat erom dat in een gebied of op een punt alle (of een van te voren bekende lijst van) soorten worden onderzocht, zodat achteraf duidelijk is welke soorten aan- en afwezig waren tijdens de tellingen.

Voor de verwerking en de analyse van de gegevens is dit cruciaal. In het volgende fictieve voorbeeld proberen we de verspreiding van een soort zo goed mogelijk in te schatten op grond van steekproeven (figuur 2). Stel, de soort heeft een brokkelig verspreidingsgebied (groene plekken). Dat wordt in kaart gebracht door op een groot aantal plekken te tellen (A). Soms wordt er een aantal exemplaren geteld en soms ontbreekt de soort (de nullen). Op grond van geostatistische bewerkingen kan daaruit een schatting worden gemaakt van de verspreiding en daar kunnen heel goed bepaald hotspots van de soort mee worden bepaald (B). Als we een vergelijkbare exercitie doen met alleen de waarnemingen (alles meer dan 0) dan krijgen we een verspreidingsbeeld dat in het geheel niet meer lijkt op de werkelijkheid (C). Alleen het hotspotgebied links boven komt er nog goed uit naar voren. Zelfs als we zouden aannemen dat de soort alleen in bepaalde habitat kan voorkomen (de groene vlekken) dan is hier nog niet uit op te maken waar de werkelijk belangrijke gebieden van deze soort zich bevinden (D).

Ook voor fenologisch onderzoek is het belangrijk te weten of een soort niet is waargenomen op momenten dat je wel het veld in bent geweest. Een deel van de vervroeging, zoals geconstateerd met fenologieprojecten, blijkt dan ook niet te worden veroorzaakt doordat vogels daadwerkelijk eerder aankomen, maar doordat er meer vogelaars vaker het veld in gaan en veel meer waarnemingen doorgeven over eerste zomervogels. Als ook de nulwaarnemingen bekend zijn, kunnen veel betrouwbaardere uitspraken worden gedaan.

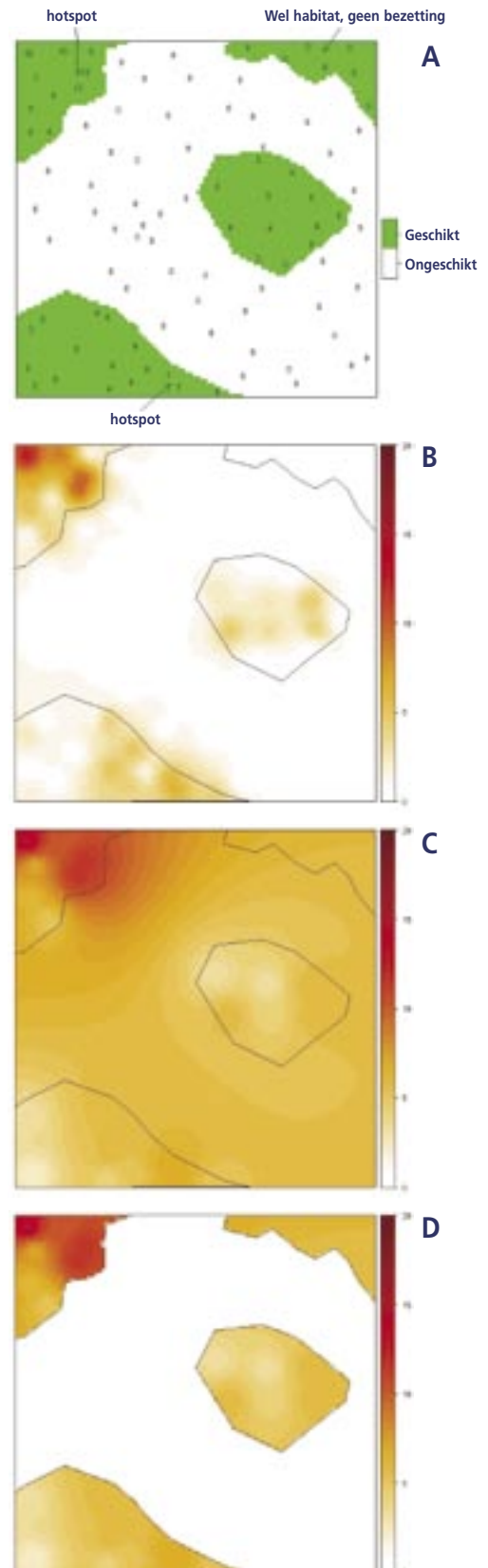
Nullen en trefkansen

Nulwaarnemingen bepalen dus voor een groot deel de nauwkeurigheid waarmee trends en verspreidingsgebieden worden vastgelegd. Maar ze zijn voor nog meer doeleinden bruikbaar. Als je eenmaal de beschikking hebt over nulgegevens, kan ook worden onderzocht hoe goed en compleet de telling was. Met andere woorden hoe 'hard' de nul echt is (in het geval van een BMP-A inventarisatie uiteraard 'harder' dan bij een vijf minuten punttelling). Het CBS heeft daar recent een leuk verhaal over geschreven (van Strien & Soldaat 2009, 'Niet gezien of niet aanwezig?', Landschap 26: 5-13; zie www.sovon.nl/pdf/Niet_gezien_of_niet_aanwezig.pdf). Als er goede schattingen van bijvoorbeeld aanwezigheid of aantal gevraagd worden, zijn vaak meerdere tellingen per plek noodzakelijk. Daarmee zijn trefkansen te berekenen, die weer als correctiefactor gebruikt kunnen worden voor de schattingen van daadwerkelijke aantallen.

Conclusie

Beste waarnemer, we zijn dol op jullie nullen! Via onze meetnetten kunnen we op een verantwoorde wijze de nullen in veel tellingen genereren, omdat de veldmethode gebaseerd is op een voorgeschreven aantal bezoeken en werkt met vaste soortselecties. Het is van belang dat waarnemers zich bewust worden van het belang van nullen. Als je al jarenlang een gebied op een zeldzame soort onderzoekt, of een kolonie volgt, geef dan ook door als die zeldzame soort of kolonie op een bepaald moment verdwenen is. En probeer ook als je niet deelneemt aan onze meetnetten zo veel mogelijk ook *de afwezigheid* van soorten vast te leggen. Dit kan bijvoorbeeld op een leuke en eenvoudige manier door het bijhouden van daglijsten of streeplijsten: tijdens een veldbezoek alle waargenomen soorten aankruisen op een veldformulier, en niet alleen de krenten in de pap. Een optie waarmee in het buitenland aardige resultaten geboekt zijn en waar SOVON zich in toenemende mate voor wil inzetten, door waarnemers de mogelijkheid te bieden (bijvoorbeeld in samenwerking met Waarneming.nl en Telmee.nl) om deze gegevens ook in te voeren.

Figuur 2. Belang van 'nullen' bij verspreidingsonderzoek. Wanneer de nullen bekend zijn (soort onderzocht, niet vastgesteld), kan het verspreidingsgebied nauwkeuriger in beeld worden gebracht dan wanneer alleen afgegaan wordt op positieve waarnemingen. Zie uitleg in de tekst.

Congres EBCC in Spanje

Eind maart werd in Spanje het 18e congres gehouden van de EBCC (European Bird Census Council). Zo'n 250 ornithologen uit meer dan 30 Europese landen kwamen bijeen om elkaar bij te praten over de nieuwste ontwikkelingen betreffende vogeltrends, verspreiding en ecologie. Zoals meestal was er een behoorlijke Nederlandse delegatie aanwezig, waaronder veel mensen van SOVON. Immers, onderwerpen rondom vogelmonitoring staan bij zulke congressen met stip op één. Het ging niet alleen over broedvogels maar ook over water- en trekvogels (trektelgegevens) en het ontwikkelen van graadmeters voor de natuur aan de hand van monitoringgegevens. Uiteraard was er ook veel aandacht voor de gevolgen van klimaatverandering. Christiaan Both van de Rijksuniversiteit Groningen hield een bevolgen verhaal over de waarde van gedetailleerd ecologisch onderzoek om zulke grootschalige fenomenen te kunnen begrijpen. Het was duidelijk dat de door vogelaars verzamelde populatiegegevens (in ons geval met BMP en LSB) een grote bijdrage leveren aan het wetenschappelijk onderzoek naar de effecten van klimaatverandering. Beter kunnen we de relevantie van het werk van onze waarnemers voor maatschappelijk belangrijke zaken bijna niet voor het voetlicht brengen.

Naast de wetenschappelijke verhalen was er traditiegetrouw veel aandacht voor praktische zaken. In discussies en workshops werd onder meer ingegaan op webtools (invoeren

van waarnemingen via internet), 'trendberekening, hoe doe je dat?' (met een leidende rol voor het CBS) en het maken van verspreidingskaarten op basis van telgegevens (met als organisator 'onze' Henk Sierdsema). Een hoogtepunt was de aanbidding van de eerste Spaanse Vogelbalans aan de minister van Milieu, een echte mediagebeurtenis. Het item werd zelfs op de nationale Spaanse televisie vertoond. Last but not least werd een soort aftrap gegeven voor het nieuwe Europese atlasproject. De eerste Europese Broedvogelatlas dateert alweer van 1997 en de meeste gegevens zijn een kwart eeuw oud. Gezien de snelle landschappelijke en klimatologische veranderingen is een nieuwe atlas broodnodig. Er bestond dan ook brede ondersteuning voor het opzetten van een nieuw project. Als SOVON hebben we bij de vorige atlas behoorlijk aan het stuurwiel gezeten; met het overnemen van het voorzitterschap van de EBCC voor de komende drie jaar zijn er goede mogelijkheden om onze kennis in te zetten voor het realiseren van een

prachtige atlas. U gaat daar ongetwijfeld nog meer over horen.

Tja, en dan zit het congres erop en willen al die vogelaars nog een graantje meepikken van de lokale vogelweelde. Cáceres in de Extremadura is dan een prachtige uitvalsbasis. Op het congrescentrum, een oud klooster, begon het al goed met minimaal 15 paar broedende Ooievaars, zingende Blauwe Rotslijsters en jagende Kleine Torenvalken. De nabije steppegebieden leverden tientallen soorten op, waaronder Grote en Kleine Trap en beide zandhoenders. Iets verder ligt het fenomenale Monfragüe, waar 21 soorten roofvogels werden gesignaleerd inclusief baltsende Spaanse Keizerarenden, Grijsze Wouwen en broedende Havikarenden. Zeer voldaan keerden de deelnemers huiswaarts, verrijkt met kennis, nieuwe contacten en prachtige belevenissen. We zien nu al uit naar het volgende congres, dat waarschijnlijk in Roemenië plaatsvindt.

Ruud Foppen

Interessante zaken gehoord op het EBCC-congres

Vogeltrek en vogelaantallen

Ian Newton, bekend van onder meer baanbrekend werk aan de Sperwer en de ecologie van trekvogels, onderzocht de uitkomsten van een groot aantal populatiestudies aan trekvogels. In het merendeel van die studies bleken doortrekperiode en omgevingscondities in de overwinteringsgebieden veel belangrijker te zijn dan factoren in het broedgebied. Het is dan ook niet vreemd dat veel soorten die zich geconfronteerd weten met verslechterende omstandigheden tijdens de trek of in Afrika een achteruitgang laten zien.

Enmaal tellen is vaak niet genoeg

Marc Kery van de Schweizerische Vogelwarte Sempach is een sterke voorstander van het meenemen van detectiekansen bij het opzetten en verwerken van telgegevens. Immers, lang niet alle aanwezige vogels laten zich tijdens een telronde zien of horen en daarmee moet je bij de interpretatie rekening houden. De oplossing: zet je telmethodiek zodanig op dat er herhaaltellingen worden uitgevoerd, en schat daarmee in wat je trefkansen zijn. Voortbordurend hierop liet Arco van Strien van het CBS zien hoe je deze inschatting van trefkansen kunt meenemen bij het bepalen van de verspreiding van soorten en veranderingen daarin.

Wie reageren beter op klimaatverandering, vlinders of vogels?

Een slimme wijze om de gevolgen van klimaatverandering in kaart te brengen, is om te kijken welke gemiddelde 'voorkeurstemperatuur' de vogelbevolking op een bepaalde plek heeft. Dat is de gemiddelde jaartemperatuur van alle plekken waar de soort in Europa broedt. Noordelijke soorten hebben dus een laag gemiddelde, zuidelijke soorten een hoog gemiddelde. In veel landen blijkt de gemiddelde voorkeurstemperatuur van de vogelgemeenschap over de laatste 15 jaar behoorlijk te zijn toegenomen. Dat kan worden vertaald in een gemiddelde areaalverschuiving van ongeveer 35 km naar het noorden. Bij vlinders bleek deze verschuiving liefst 104 km te zijn. De werkelijk geconstateerde temperatuurverschuiving is zo'n 259 km. Vlinders reageren vooralsnog dus sneller en massaler op klimaatveranderingen dan vogels.

Ruud Foppen voorzitter van de EBCC

De European Bird Census Council (EBCC) is de koepelorganisatie van landelijke organisaties in Europa die zich bezighouden met vogelmonitoring, waaronder SOVON. Momenteel zijn zo'n 40 landen in de EBCC vertegenwoordigd. Bekende wapenfeiten zijn het uitbrengen in 1997 van de Europese Broedvogelatlas en het combineren van meetnetgegevens van 20 landen tot Pan-Europese broedvogelindexen (<http://www.ebcc.info/pecbm.html>). Op het jongste congres, voorjaar 2010 in Spanje, werd Ruud Foppen gekozen tot nieuwe voorzitter; de eerste niet-Britse voorzitter in de geschiedenis van de EBCC. Een van de doelen voor de komende drie jaar is het opstarten van een nieuw Europees Atlasproject, een ambitieus project waarin lopend en nieuw veldwerk gecombineerd zullen worden tot een geactualiseerd en gedetailleerd overzicht van Europese broedvogels.

Dichten we het gat tussen economie en ecologie?

In het vorige nummer van SOVON-Nieuws stond een interview met professor Jan van Groenendael, de door de Minister van LNV benoemde 'Gegevensautoriteit Natuur'. Deze opperkeurmeester van natuurgegevens ontvouwde hier zijn visie op het toekomstig maatschappelijk gebruik van natuurgegevens. In het interview werd herhaaldelijk gerefereerd aan de belangrijke rol die de waarnemers van SOVON en van andere PGO's bij deze informatievoorziening vervullen. Nu hoeven de overpeinzingen van Jan van Groenendael natuurlijk niet naadloos aan te sluiten op de visie van SOVON - daar is het ook een interview voor. De attente lezer zal zich derhalve afvragen hoe SOVON zelf tegen de ontwikkelingen aankijkt. Daar gaan we in deze bijdrage op in.

Huidige situatie

De afgelopen decennia hebben we een enorme database opgebouwd. Het gaat om ongeveer 17 miljoen 'gevalideerde' - op juistheid gecontroleerde - positieve records. Daarnaast is er bijna het tienvoudige aan 'harde nullen' (soort onderzoek maar niet vastgesteld) beschikbaar. Dat ook dit laatste van groot belang is, wordt elders in dit nummer uiteengezet.

Dit alles blijkt, naast alle inhoudelijke toepassingen, ook voor ruimtelijke inrichtingsvraagstukken een waardevolle dataset. Vogels zijn immers op grond van Europees en nationaal recht streng beschermd. Zo hebben liefst 1150 van de 1500 'gebied-soortcombinaties' voor soorten in Natura 2000-gebieden betrekking op vogels, en alle in het wild voorkomende vogelsoorten genieten bescherming op grond van de Flora- en faunawet. Logisch dus dat vogels vaak terugkomen in uitspraken van de rechter (zie figuur 1). De gewenste gegevens stellen we, mits de waarnemer akkoord is, tegen een vergoeding beschikbaar aan initiatiefnemers van ruimtelijke ingrepen, als bijdrage tot een evenwichtiger afweging van economische en ecologische belangen. De inkomsten investeren we in SOVON-projecten die het zonder externe financiering moeten stellen maar door ons belangrijk worden gevonden in het kader van brede monitoring, zoals PTT en MUS.

Overigens geeft het beschikbaar stellen van 'kale' gegevens, hoe betrouwbaar ook, natuurlijk geen enkele garantie voor een goede toepassing. Zelf investeren we liever in goede analyses, dus in 'halfproducten' die verder in beleidsnotities of wettelijke toetsingen hun weg vinden. Ook onze monitoring-rapporten worden (gelukkig) volop gebruikt bij wettelijke toetsingen.

Beoogde nieuwe situatie: de stand van zaken

De Minister van LNV heeft de Gegevensautoriteit Natuur (GaN) opgericht om een brug te slaan tussen economie en ecologie.

Overheden en bedrijfsleven worden daarbij gefaciliteerd met gemakkelijk bereikbare en vollediger natuurgegevens. Bij vogels was het al centraal geregeld, maar bij andere soortgroepen waren de bronnen vaak erg versnipperd. De GaN heeft SOVON en de andere PGO's gevraagd intensief mee te werken aan dit systeem, te beginnen met de ontwikkeling van een centraal natuurarchief, de Nationale Database Flora en Fauna (NDFP). Daar zijn we graag op ingegaan omdat het breed toepassen van natuurgegevens goed aansluit bij onze missie. Via het Natuurloket kunnen gebruikers zoals gemeenten, waterschappen en adviesbureaus tegen vergoeding abonnementen afsluiten om de beschikbare natuurgegevens in een bepaald gebied te raadplegen, of eenmalig gegevens van een plangebied op te vragen. Bij het Natuurloket worden deskundige mensen van SOVON en andere PGO's gedetacheerd. Naast gegevens van SOVON en andere PGO's worden via de NDFP ook gegevens van andere organisaties (zoals Waarneming.nl, provincies) beschikbaar gesteld.

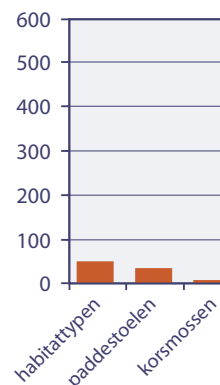
De nieuwe situatie is echter nog niet ingegaan. Technisch zijn we met de ontwikkeling van de NDFP al een flink eind op dreef, maar de formele afspraken met het ondersteunend bureau van de Gegevensautoriteit Natuur zijn nog niet rond. Het afsluiten van een goede overeenkomst is immers niet eenvoudig. Voor ons belangrijke aspecten zijn:

- goede afspraken over voorwaarden voor gegevensgebruik;
- waarborgen dat het beschikbaar stellen van natuurgegevens past binnen het door de individuele SOVON-waarnemers afgegeven mandaat;
- afspraken over het in stand houden of versterken van robuuste landelijke vogelmeetnetten;
- afspraken over de levering van ecologisch zinvolle informatie (levering seizoensgemiddelden van watervogels in wetlands bijvoorbeeld, geen losse waarnemingen van hier en daar wat Wilde Eenden);

Een nieuwe woonwijk de worsteling van

- Een gemeente toetst zelf niet aan de natuurwetgeving maar moet op grond van de Algemene Wet bestuursrecht en de Wet ruimtelijke ordening (Wro) wel kunnen beoordelen of het voornemen niet strijdig is met het Nederlands recht. Voor de eerste risicobeoordeling zijn vaak al (globale) natuurgegevens nodig. Wanneer die niet overhanden zijn, kan opdracht worden gegeven voor gebiedsinventarisatie op bepaalde soort(groep)en.
- Voor een nieuwe woonwijk moet op grond van de Wro een bestemmingsplan worden opgesteld. Ter ondersteuning van de besluitvorming over het bestemmingsplan moet een milieueffectrapport (MER) worden gemaakt. Daarbij wordt vaak gedetailleerd gebruik gemaakt van natuurgegevens. Ook voor het uitwerken van inrichtingsmaatregelen om nadelige natuureffecten te 'mitigeren' (verzachten) zijn natuurgegevens nodig.
- Elk plan moet op grond van de Natuurbeschermingswet 1998 de zekerheid geven dat de 'natuurlijke kenmerken' van Natura 2000-gebieden niet worden aangetast. Een woonwijk kan bijvoorbeeld leiden tot meer depositie van stikstof waardoor een nabijgelegen Natura 2000-gebied kan verzuigen. Bij twijfel is een 'passende beoordeling' verplicht waarbij

Figuur 1. Aantal uitspraken van de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State (april 2002 - januari 2009) waarin een bepaalde soortgroep is genoemd. Het kan daarbij gaan om directe bescherming of ter motivering van bepaalde andere in het geding zijnde waarden. Het overzicht geeft dus alleen een globale indruk.

en (groene) wetgeving: een gemeente

*Nieuwbouw in de Arnhemse
wijk Schuytgraag, April 2007.
Foto: Harvey van Diek*

- de mogelijkheid dat vogelwerkgroepen kosteloos waarnemingen van hun werkgebied kunnen inzien en gebruiken;
- mogelijkheden voor investeringen in de instandhouding en de uitbreiding van ons netwerk;
- ondersteuning van vogelwerkgroepen en waarnemers, bijvoorbeeld bij cursussen;
- brede maatschappelijke toepassing, dus niet alleen bedrijven en overheden maar ook voor allerlei onderzoekstoepassingen.

Beoogde nieuwe situatie: de werking in de praktijk

Veel blijft zoals het is. De (monitoring)gegevens van SOVON worden zoals voorheen gebruikt voor onderzoek, beleid, beheer en bescherming. De onderzoeksmogelijkheden voor SOVON zullen sterk toenemen omdat - veel eenvoudiger dan voorheen - allerlei bestanden gekoppeld kunnen worden, bijvoorbeeld voor het leggen van predator-prooidierrelaties. De belangrijkste ontwikkeling is, dat natuurgegevens intensiever gebruikt kunnen worden bij allerlei ruimtelijke ontwikkelingen.

Laten we proberen om dit inzichtelijk te maken aan de hand van een voorbeeld. Een gemeente sluit een abonnement af om de in de NDFD beschikbare natuurgegevens door de gemeente te kunnen raadplegen. De gemeente of haar adviseurs kunnen dan beoordelen welke stappen er op basis van de beschikbare natuurgegevens ondernomen moeten worden bij een ruimtelijk plan, bijvoorbeeld de aanleg van een nieuwe woonwijk (zie box). Veel waarnemers zijn intensief betrokken, denken mee, en zijn soms (of vaak) ook tegen het plan in kwestie. Ze kunnen daarmee ook geconfronteerd worden met gebruik van hun eigen via SOVON aangeleverde gegevens. Indien die gegevens door de gemeente goed worden gebruikt, zal de waarnemer er veelal vrede mee hebben. Als de gegevens niet goed of selectief worden gebruikt, staat in veel gevallen de mogelijkheid open om het conflict aanhangig te maken bij de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State. In alle gevallen geldt dat waarnemers akkoord moeten zijn met gebruik van hun gegevens voor andere dan reguliere doeleinden van SOVON.

Wat levert het op voor de maatschappij en de natuur?

Jan van Groenendaal stelde zich in het interview de hamvraag of de betere beschikbaarheid en bereikbaarheid van natuurgegevens via de NDFD per definitie betere natuur gaat opleveren. Dat is, los van wat we daaronder

verstaan, inderdaad een goede vraag. Op voorhand bestaat er natuurlijk geen zekerheid dat de nieuwe situatie betere natuur oplevert of onnodige natuurschade vermindert. Maar er zijn ook geen aanwijzingen dat het tegendeel het geval zal zijn. Onze insteek is eenvoudig en helder: beter een besluit op basis van goede ecologische kennis dan een besluit op basis van geen kennis. Laat onverlet dat het zaak is het gebruik van gegevens goed te volgen en ook de besluiten te monitoren op de gevolgen voor de natuur. Jan van Groenendaal heeft in zijn interview gezegd zich hiervoor hard te willen maken. SOVON ondersteunt dit van ganser harte.

Wat levert het op voor SOVON en de waarnemers?

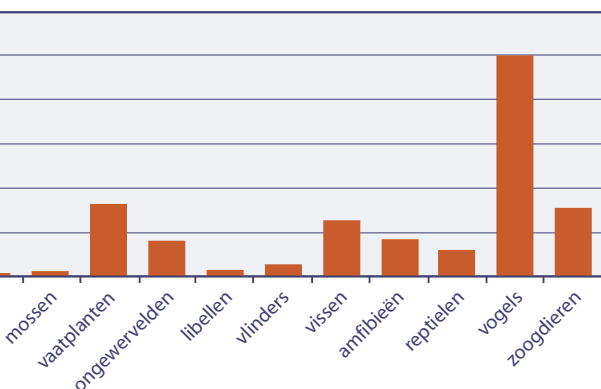
De NDFD maakt het makkelijker om databestanden te koppelen en analyses uit te voeren. Dat gaat prachtige artikelen en mooie kaartbeelden opleveren. De vogelwerkgroepen krijgen ook makkelijker toegang tot de beschikbare gegevens van hun werkgebied. Daarnaast is het onze inzet dat de overeenkomst met de GaN middelen gaat opleveren voor de instandhouding en uitbreiding van het waarnemersnetwerk. We denken aan zaken als lezingen bij Vogelwerkgroepen, een helpdesk 'Vogels tellen', internetcursussen voor herkenning en inventarisatie voor beginners maar ook gevorderden en het steunen van regionale vogelaarsdagen. Daar profiteert u dus allemaal van!

Hoe verder?

In het geval van een overeenkomst zullen we daar in SOVON-Nieuws en op onze website aandacht aan besteden. De ledenraad van SOVON wordt intensief betrokken bij deze ontwikkelingen. Zonder een overeenkomst blijft de huidige situatie van kracht. Belangrijk is dat elke SOVON-waarnemer te allen tijde zelf de toestemming van zijn of haar gegevens kan wijzigen. Dit kan door als waarnemer in te loggen op de SOVON-website, onder de knop 'persoonlijke gegevens'. Vragen en opmerkingen kunnen gesteld worden aan Petra Verburg (petra.verburg@sovon.nl).

gebruik moet worden gemaakt van alle, redelijkerwijs beschikbare, natuurgegevens.

- In de uitwerkingsfase, maar soms al eerder, moet worden beoordeeld af het voornemen in de aanleg- of gebruikfase strijdig is met bepalingen uit de Flora- en faunawet. Dan is een ontheffing nodig waarvoor veelal gedetailleerde natuurgegevens nodig zijn.
- Het vaststellen van het bestemmingsplan, het verlenen van een vergunning op grond van de Natuurbeschermingswet en de ontheffing Flora- en faunawet staan voor betrokkenen open voor inspraak. Ook over het MER kunnen zienswijzen worden ingediend. Daarbij wordt door hen die inspraak eisen intensief gebruik gemaakt van natuurgegevens.
- Hoewel 'ultimum remedium' komt het steeds meer voor dat de Afdeling Bestuursrechtspraak van de Raad van State uiteindelijk recht moet spreken bij betwiste plannen of projecten. De Stichting Advisering Bestuursrechtspraak ondersteunt de bestuursrechter met het huiswerk, o.a. door in de beschikbare natuurgegevens te duiken.

Veertig jaar lang werkte Wil Gerritse (Apeldoorn, 1947) voor Staatsbosbeheer in de IJsselvallei tussen Deventer en Kampen. Weidevogels en visstropers zag hij gaan, de Kwak en hippe 'struinnatuur' zag hij komen. En al die jaren telde Wil de vogels.

'In spagaat tussen Ze

De jubileumtelling van – inmiddels ex-boswachter – Wil Gerritse begint bij de Deventer Roei- en Zeilvereniging, aan de oostelijke IJsseloever. In een groene auto van Staatsbosbeheer zitten behalve Gerritse ook Hans Vlottes, zijn vaste telpartner van de eerste twintig jaren, en Anton Koot, zijn collega teller gedurende de laatste twintig. "Ik ben een paar maanden geleden dan wel met FPU gegaan, zoals dat bij de overheid heet, Flexibel Pensioen en Uittreden, maar omdat ik nu formeel vrijwilliger ben mag ik dit handige autootje toch nog gebruiken voor de tellingen", lacht Gerritse. En handig is 'ie! Ter hoogte van de haven gaat vóór een raampje omlaag om er een telescoopstatief op te klemmen. Achter schuift een hoge deur open voor een optimaal, wijs uitzicht op de rivier. Eventuele fietsers en wandelaars hebben nergens last van. Op de steigers waar over enkele maanden weer zeilboten zullen afmeren zitten nu een goeie honderd Scholeksters. Vandaag op de kop af voor het veertigste jaar maakt Gerritse de tocht langs de rivier. Veertig keer een stuk of tien tellingen per jaar, eerst op de fiets, later op een dienstbrommer, maar de meeste tijd toch per auto. Eerst alleen onder de vlag van de Vogelwerkgroep Grote Rivieren, sinds 1973 ook voor SOVON. "In al die jaren is er niet één telling overge-

slagen, mede dankzij mijn andere maatje uit de beginjaren, Han Brink. Ik weet niet of het uniek is, maar het is wel een hele mooie reeks." Met enigszins gespeeld chagrijn mopperen de medetellers van Gerritse op het weer tijdens deze integrale watervogeltelling. "Ik kan me niet herinneren dat het ooit zulk pestweer is geweest rond de maarttelling", zegt Koot. Door die fijne, hoge schuifdeur van de Staatsbosauto blijkt ook heel veel wind en regen naar binnen te kunnen. "Tien Stormmeeuw, veertig Meerkoet", dicteert Gerritse onverstoort. "En één Ooievaar." Die Ooievaars zullen een constante factor blijken, de hele weg tussen Deventer en Zwolle. Het zijn vogels van het buitenstation 't Zand, in Gorssel. Een aantal dieren wordt daar nog steeds bijgevoerd. Diverse Ooievaars zien er dan ook de lol niet van in om 's winters weg te trekken.

Als we iets verderop de auto weer in de berm zetten, klinkt uit de uiterwaarden een massaal gekef. Voorzichtig schuift de deur weer open. Duizenden kolganzen besluiten dat het groene autootje blijkaar geen dreiging oplevert. Ze gaan door met waar ze mee bezig waren: grazen. Zo vanzelfsprekend is dat vertrouwen overigens niet. Op verschillende plaatsen zullen we die dag nog schoten horen van jagers. Gerritse blijkt niet het type boswachter dat ook van de jacht houdt. Als er op een gegeven moment een fourwheeler drive van een jager langszij komt, kan er bij Gerritse en zijn collega tellers hooguit een plichtmatig praatje vanaf. 'Of we komen wandelen, want meneer houdt graag een beetje zicht op wie er in het jachtterrein lopen'. Je moet het maar durven vragen aan vier inzittenden van een duidelijk herkenbare auto van Staatsbosbeheer. "Nee, we komen niet om te wandelen. We zijn de vogels aan het tellen ..."

Verstoring

Ook al is het 'zijn' gebied niet meer, het is duidelijk dat Gerritse de jagers en andere verstoorders liever ziet gaan dan komen. Toch is niet alle verstoring zo helder afkeu-

renswaardig als bijvoorbeeld de visstropers waar hij het in het verleden zo vaak mee aan de stok had. Het stropersgilde nam in de loop van de tijd wat af. Geplande – door velen zelfs gewenste – verstoring kwam ervoor terug. Want Staatsbosbeheer vindt, geheel in lijn met het beleid van het ministerie van LNV, dat natuur voor mensen moest zijn. Struinnatuur moest er komen.

"Ik heb geprobeerd een evenwicht te vinden tussen ontsluiting van een gebied voor mensen en het belang van vogels", zegt Gerritse. "Niet alles kan overal. Zo staan er tussen Deventer en Zwolle maar liefst vijf observatiehutten, een kijkscherm, een uitkijktoren en zijn er verschillende wandelroutes aangelegd. Deze uiterwaarden zijn daarmee bovengemiddeld goed ontsloten, zeker in vergelijking met andere gebieden langs de grote rivieren. Wil je de belangrijke vogelwaarde van deze uiterwaarden geen geweld aan doen, dan is de grens wel zo ongeveer bereikt."

"Voorlichting was een van mijn belangrijkste taken. Ik mag mensen graag meenemen een gebied in, vertellen over het beheer. Waarom staan er grote graafmachines, waarom wordt een dijk doorgestoken, waarom zijn de weidevogels grotendeel verdwenen, en hoe is een spectaculaire moerasvogel als de Kwak daar – onder andere – voor teruggekomen? Ik geloof oprecht dat je op die manier draagvlak creëert. Maar waarom moet je daarvoor mensen de vrije hand geven om dwars door kwetsbare gebieden te kunnen lopen? Dit gebied is uitermate geschikt voor Zeaarenden. En even onder ons: ze zijn ook al dicht genaderd. Dat soort ontwikkelingen draai je onherroepelijk de nek om wanneer je mensen door bijvoorbeeld de kern van de Duursche Waarden zou laten struinen. Het is nota bene het grootste ooboscomplex langs de IJssel, waar zich ook een hardhoutoobos mag ontwikkelen."

Die Duursche Waarden, genoemd naar het buurtschap Duur, halverwege de telroute naar Zwolle, hebben een special plek in de carrière van Gerritse. De markante, hoge

eaarend en

KLEIEN

Wetenschapjournalist Rob Buijter maakt reportages over vogels en vogelaars voor diverse media. In de rubriek 'In de Klei' doet hij voor SOVON-Nieuws verslag van zijn ontmoetingen in het veld.

'draagvlak'

schoorsteen van de voormalige steenfabriek 'Fortmond', aan de zuidkant van de Waarden, is het eerste dat we zien als we het gebied naderen. "Die schoorsteen is helemaal gerestaureerd. We hebben er meteen een vaste slechtvalkenkast ingemetseld. Zo te zien zit de vogel er nu niet." Eerder die dag hebben we al wel twee slechtvalken gezien, een beetje verregend op een paal in een weiland en eentje jagend vlakbij de Duursche Waarden.

De Duursche Waarden zijn het schoolvoorbeeld geworden van gecreëerde 'systeemnatuur'. Het was aan het eind van de jaren tachtig ook het eerste natuurontwikkelingsproject van Nederland. De zomerdijk werd doorgestoken, zodat de natuurlijke dynamiek van de IJssel weer vat zou krijgen op de uiterwaarden. Grote grazers als Schotse hooglanders en een kudde pony's moesten de rest doen. Gerritse: "Het heeft goed uitgepakt in dit gebied. De grazers houden een deel van het gebied open, in andere stukken ontstaat oobos. Zeker, cultuurvolgers als de grutto zijn we hier in de loop van de tijd kwijtgeraakt. Door verruiging en bij gebrek aan bemesting vinden zij hier niet genoeg bodemleven. Maar er is ook veel voor teruggekomen. We hebben hier ook niet de problemen met begrazingsdruk zoals sommigen die signaleren in de Oostvaardersplassen. En struweelvogels als de Fitis en de Kneu doen het hier – nota bene tegen de landelijke trend in – juist goed."

Op de eerste steltlopers van de dag moeten we vrij lang wachten. Een stuk boven Wijhe zitten een paar honderd Kieviten in de buitenwaarden. Grutto's zien we nog wat verder naar het noorden, twintig stuks, in een ondergelopen stuk uiterwaard ten zuiden van het landgoed Windesheim. Ze horen bij de voorhoede die uit West-Afrika en Zuid-Europa terugkeert, op weg naar de bemeste cultuurgraslanden van agrarisch Nederland. "Die vogels hebben in dit gebied tegenwoordig niet veel meer te zoeken", stelt Gerritse nuchter vast.

Hans Vlottes, zijn telmaatje van het eerste uur, mist die steltlopers wel. "Van onze tellingen uit de jaren zeventig herinner ik mij vooral de enorme voorjaarsvrolijkheid van de maartelling. Waar zijn al die steltlopers gebleven? De variatie lijkt me sowieso iets minder geworden. De ganzen zijn in aantal toegenomen. Maar we zien nu alleen maar Kol- en Grauwe ganzen. Ik heb nog geen Rietgans gezien."

Anton Koot, de 'huidige partner' van Gerritse sputtert tegen. "Het moet voor een flink deel aan de kou liggen van dit jaar. Er zitten nu inderdaad minder voorjaarsgasten. Maar andere jaren is dat echt anders. Vorig jaar hadden we rond deze tijd al de eerste Boerenzwaluwen." Toch moet ook Koot toegeven dat de variatie wel iets is afgenomen. "We hebben inderdaad vooral veel ganzen gekregen. De Rietgansen zijn hier nu weg, maar moet je kijken wat we nu ook veel Brandgansen hebben."

Kleien

Ruim zeven uur later, bij het Engelse Werk, een park aan de voet van de IJsselbrug in Zwolle, zit de jubileumtelling voor Gerritse er weer op. "Hoe lang ik er nog mee doorga? Ik weet het niet. Misschien ga ik wel op naar de vijftig jaar. Ik heb me sinds mijn pensioneren wel bewust teruggetrokken uit het vergadercircuit en het meedenken over bijvoorbeeld een nieuw educatief centrum bij de Duursche Waarden. Ik kan mij zo voorstellen dat je met name voor de basisschooljeugd ontzettend leuke dingen kunt doen. Laat ze maar met hun handen in de vette rivierklei zitten. Laat ze bijvoorbeeld hun naam bakken in kleiletters, en ondertussen begrijpen wat de plek is van de rivier in de dynamiek van de natuur. Maar het is nu aan anderen om dat uit te voeren. Ik blijf hier wel komen om vogels te tellen."

Rob Buijter

Broedvogels in 2010: gevolgen van een koude winter?

De winter van 2009/10 was koud en vooral erg sneeuwrijk. Het was de sneeuwrijkste winter sinds die van 1978/79 en de koudste sinds 1996/97. Hebben de broedvogels daaronder geleden? De eerste impressies van broedseizoen 2010 wijzen uit dat deze vraag een genuanceerd antwoord behoeft.

Blauwe Reiger onderuit

Het is wel duidelijk dat de Blauwe Reiger, na een lange reeks van zachte winters, een stap terug moet doen. De winter van 2008/09 kende vooral in de zuidoostelijke helft van het land venijnige koude, de winter van 2009/10 was in het hele land koud en sneeuwrijk. Gebaseerd op een omvangrijke steekproef die 80% van de Nederlandse populatie omvatte, namen de aantallen Blauwe Reigers van 2008 op 2009 af met bijna 9%. De cijfers van 2010 zijn natuurlijk nog lang niet bekend, maar het ziet ernaar uit dat opnieuw klappen werden uitgedeeld. In ongeveer 100 kolonies verdeeld over het land namen de aantallen af met ruim 11% ten opzichte van het voorgaande jaar. Als deze cijfers representatief zijn, betekent dit dat in twee jaar tijd bijna een vijfde van de broedende Blauwe Reigers verdwenen is.

Wisselende berichten

IJsvogel en Winterkoning hebben ongetwijfeld veren moeten laten, maar misschien minder dan verwacht. In het zuidoosten van het land lijkt de IJsvogel de grootste klappen te hebben gekregen in de (hier koude) winter van 2008/09, en heeft die van 2009/10 daar betrekkelijk weinig aan toegevoegd. Winterkoningen zijn door de sneeuwrijke winter van 2009/10 wel uitgedund, maar niet gedecimeerd. De schetterende zang was plaatselijk volop te horen, en het ziet ernaar uit dat er interessante verschillen per regio en habitat bestaan.

Voor zover ons tot dusverre ter ore kwam, hebben de meeste (andere) standvogels weinig geleden onder de afgelopen winter. Het gaat dan om soorten als Knobbelzwaan, Wilde Eend, Grote Bonte Specht, Merel, vrijwel alle mezen, Boomkruiper en Boomklover, Gaai, Goudvink en Geelgors. Bij Groene Specht en Kerkuil voert afname de bovenaan. Beide soorten ondervonden last van de vele sneeuwval, bij de Kerkuil in combinatie met een toch al matige muizenstand.

Voor kortereafstandtrekkers zoals Meerkoet, Waterhoen, Waterral, Veldleeuwerik, Boomleeuwerik, Graspieper, Roodborsttapuit, Grote Lijster, Kneu en Rietgors reikte de winterkou niet zuidelijk genoeg om opvallende afname te bewerkstelligen. Dat de bij

ons overwinterende Roodborsttapuiten en Zwarte Roodstaarten de sneeuwrijke winter niet overleefd zullen hebben, is niet te merken aan de broedvogelaantallen.

Middelste Bonte Specht zet door

Zou de sneeuwval van afgelopen winter een rem kunnen zetten op de toename van de Middelste Bonte Specht? Het is tenslotte een soort waarvan de kerngebieden ten zuidoosten van ons land liggen. Afgaande op de berichten uit Twente en Limburg gaat de opmars bij ons echter gewoon door. In Twente zijn tenminste 80 territoria bevestigd, een forse stijging ten opzichte van het vorige jaar (54) (Ben Hulsebos). In Limburg gaat het om minimaal 75 bevestigde territoria, een aantal dat naar verwachting nog zal oplopen (Jan Joost Bakhuizen). Ook hier een topjaar dus. Waarnemingen op de Utrechtse Heuvelrug, langs de zuidrand van de Veluwe en in Midden-Overijssel wijzen eveneens op gestage uitbreiding.

Steenuil doet het goed

Blijkbaar heeft het bij tijd en wijle dikke sneeuwdek niet gezorgd voor een ware slachting onder Steenuilen. In verschillende telgebieden in Drenthe, Overijssel, Gelderland en Utrecht bleken de aantallen stabiel tot licht toegenomen. Opvallend zijn de bevindingen van Ronald van Harxen in de Zuidoost-Achterhoek. Bij de routinematige controle van nestkasten eind februari werden niet alleen normale aantallen Steenuilen aangetroffen (geen grote uitval dus), ze bleken ook in een goede conditie te zijn en beter op gewicht dan na voorgaande zachte winters. Zelfs 'oudjes' in hun 13e of 12e kalenderjaar hadden de winter overleefd. De onderzoekers hopen, vanwege de aantrekkende muizenstand, op een ouderwets goed broedseizoen.

Wilde Zwaan, Zeearend en Ruigpootuil

In Drenthe ging weer een Wilde Zwaan tot broeden over. Het gaat om een gekleurde vrouwtje dat hier in 2007 als pullus geringd werd. De man is niet geringd en mogelijk degene die eerder met een ander vrouwtje gepaard was (en nu dus met een dochter...). Waren we vier jaren op rij al blij met een enkel paar Zeearenden, broedend in de

Winterkoning met nestmateriaal.
Foto: Patrick Palmten

Oostvaardersplassen, ineens waren het er drie! In het Lauwersmeer, waar zich vorig jaar al een baltsend paartje ophield, gingen Zeearenden dit jaar over tot nestbouw. De vogels worden vanaf half maart op het nest gezien (Staatsbosbeheer). Hetzelfde is het geval in het Zwarte Meer, waar het nog even spannend was of een storm begin april roet in het eten zou gooien. Dat blijkt niet het geval te zijn (Natuurmonumenten). Helaas mislukte beide broedgevallen in mei. Heel leuk is ook dat op twee plekken in Drenthe weer Ruigpootuilen werden gesignaleerd bij geschikte broedholten (Staatsbosbeheer). Dit zou het derde jaar op rij zijn met Ruigpootuilen in de Drentse bossen, na een lange periode van afwezigheid.

Cetti's Zanger naar record

In maart en april, en vooral een uurtje voor zonsopkomst, was de explosieve zang van Cetti's Zangers volop te horen in de Biesbosch. Afgelopen jaren ging het deze soort hier voor de wind, met een toename van 7 territoria in 2007 naar 53 in 2009. Het jaar 2010 slaat alle records met 250 territoria (Theo Muisse, Staatsbosbeheer). Heel opmerkelijk voor een soort met een zuidelijke herkomst, die na vorige koude en sneeuwrijke winters als die van 1978/79 en midden jaren tachtig vrijwel uit ons land verdwenen bleek. Buiten de Biesbosch blijft het overigens sprokkelen met de Cetti's Zangers, al zijn er dit jaar o.a. vogels opgedoken bij Diemen, in het Gooi en bij Almere.

Veel Fluiters?

In sommige gebieden wemelt het, voor het eerst sinds lang, van de Fluiters. Dat lijkt niet toevallig, want het valt samen met massale vraat, door rupsen van Kleine en Grote Wintervlinder, aan Amerikaanse en inlandse eik. Deze uitbraak lijkt zich grotendeels te beperken tot loofbossen op arme gronden, (Arnold van den Burg, St. Bargerveen). We zijn benieuwd naar de BMP-resultaten!

Arjan Boele, Fred Hustings,
Joost van Bruggen & Arend van Dijk

Rond 10.000 Halsbandparkieten in Nederland

Hoewel de Halsbandparkiet al vanaf de jaren zeventig in Nederland 'in het wild' voorkomt, duurde het bijna tot de eeuwwisseling voordat de grens van 1000 vogels overschreden werd. Inmiddels lijkt het hard te gaan met deze exoot, die met zijn felle kleuren, schrille roepen en statige vleugelslag ook de niet-vogelaar in verrukking kan brengen. Een simultaan telling op de slaappleaatsen leverde rond 10.000 parkieten op.

Tabel 1. Aantallen slapende Halsbandparkieten per locatie op 9-10 januari 2010.

Stad	Locatie	Aantal
Amsterdam	Plesmanlaan	1110
	Buiksloterweg	2666
Den Haag	Hofvijver	5007
Haarlem	Kennemerbrug	410
Rotterdam	Overschie	540
Utrecht	Geuzenplantsoen	69
totaal		9802

Waarom tellen

Hoewel de groeiende aantallen Halsbandparkieten voor plezier zorgen bij veel stadsbewoners en vogelaars, zijn er ook kritische geluiden te horen. Los van de overlast die de vogels lokaal zouden veroorzaken, vrezen sommigen dat inheemse soorten de dupe zullen worden van de forse Halsbandparkiet, die in conflicten zijn mannetje staat. Hierbij kan bijvoorbeeld worden gedacht aan concurrentie met Boomklevers om het bezit van grote nestholten. Net als in andere potentiële conflictsituaties is het allereerst belangrijk om te weten waarover je het hebt: tellen dus, om aantallen en verspreiding vast te stellen. Dit geschiedde in opdracht van het Team Invasieve Exoten van het Ministerie van LNV.

Simultaantelling op slaappleaatsen

In het Jaar van de Halsbandparkiet 2004 was al ervaring opgedaan met de beste manier om deze soort in kaart te brengen: tellen op slaappleaatsen (SOVON-Nieuws 2005, nr. 1: 19). Halsbandparkieten bezoeken immers gezamenlijke slaappleaatsen, die voor hen dermate belangrijk zijn dat ze er desnoods meer dan 10 km voor willen vliegen. Momenteel is de verspreiding binnen Nederland nog overzichtelijk: Halsbandparkieten komen vooral in de Randstad voor. Hier werden vrijwilligers gezocht die bereid waren om te tellen in het weekend van 9 en 10 januari 2010, midden in een koudeperiode met sneeuw! De telling vormde een onderdeel van het Meetnet Slaappleaatsen onder coördinatie van SOVON.

Ruim 9800 geteld, nog meer aanwezig?

De telling op 9 en 10 januari 2010 leverde 9802 Halsbandparkieten op, verdeeld over vijf steden en zes slaappleaatsen (tabel 1). Den Haag (51%) en Amsterdam (39%) namen het leeuwendeel voor hun rekening. Vermoedelijk waren de aantallen zelfs nog wat hoger. Een week later, op 17 januari 2010, bundelden Haagse en Amsterdamse vogelaars hun krachten om de hoofdstedelijke slaappleaatsen nogmaals te tellen. Dit leverde 4288 Halsbandparkieten op. Rekening houdend met dit getal, zou het landelijke totaal op 10.314 uitkomen.

Hoe volledig

Omdat vooraf allerlei bronnen werden geraadpleegd, is het bijna uitgesloten dat (noemenswaardige) slaappleaatsen in andere steden gemist zijn. Wel bleek het tellen op de slaappleaatsen soms lastiger dan verwacht. Zo vonden Tim van Nus en Ruud Vlek in Amsterdam bij controle van de in een bommenrij neergestreken vogels – ze waren ondanks de vallende duisternis nog zichtbaar dankzij de reflectie van een sneeuwdek – veel hogere aantallen dan ze even daarvoor hadden vastgesteld bij het tellen van aanvliegende dieren. Blijkbaar wist een deel onopgemerkt binnen te komen. In Haarlem deed Johan Stuart tegengestelde ervaringen op. De vogels maakten zich hier na het invallen onzichtbaar in klimop, en konden dus alleen tijdens het aanvliegen goed geteld worden. Het is duidelijk dat de methodiek van het tellen op slaappleaatsen van Halsbandparkieten nog in beweging is en dat de voorkeursmethode kan verschillen per locatie.

Duidelijke toename

Bij de eerste landelijke simultaan telling van Halsbandparkieten, op 12 november 2004, werden er 5409 geteld, verdeeld over Amsterdam (1800), Haarlem (67), Leiden (60), Den Haag (3200) en Rotterdam (282). De aantallen zijn sindsdien dus sterk gegroeid, en bovendien is Utrecht inmiddels door deze soort gekoloniseerd. Dat Leiden van de lijst is afgevoerd, is mogelijk niet terecht. Achteraf is namelijk onzekerheid ontstaan over de destijds getelde aantallen. Wellicht ging het om een voorverzamelplaats en niet een echte slaappleaats. Met rond 10.000 Halsbandparkieten vormt de Nederlandse populatie een substantieel aandeel binnen de Europese. De aantallen kunnen zich meten met die welke in Duitsland (7500), Groot-Brittannië (10.000) en België (alleen al 8250 in Brussel) rondvliegen.

Met veel dank aan de tellers die de winterse omstandigheden trotseerden en Roelant Jonker (City Parrots) voor de hulp bij de coördinatie. Een pdf van de rapportage is op te halen op de website van SOVON.

Olaf Klaassen & Fred Hustings

Een groep Halsbandparkieten op weg naar hun slaappleaats. Rottemeren, Oud-Verlaat, 20 juli 2008. Foto: Chris van Rijswijk

Kolganzen op de wieken voor sneeuw en vorst

De winter van 2009/10 was de sneeuwrijkste sinds 30 jaar. Dat leverde enig ongemak op, maar voor de vogelaar braken mooie tijden aan. Zo waren er grootscheepse verschuivingen in de vogelwereld, en dat in een soms betoverend mooi landschap. Een van de meest spraakmakende fenomenen was de sneeuwvlucht van (vooral) Kolganzen. Trektellers kunnen erover meepraten en dankzij www.trektellen.nl is het fenomeen ook goed vastgelegd.

Ganzentrek

In Nederland verblijven tegenwoordig jaar- rond zo'n 280.000 ganzen (zie elders in dit nummer), die in het winterhalfjaar worden aangevuld met ruim 1,5 miljoen overwinteraars. Ze vliegen heel wat af, van slaapplek naar voedselgebied, van voedselgebied naar drinkplek en tussen voedselgebieden onderling. Verstoring, al dan niet moedwillig, doet het aantal vliegbevingen nog eens toenemen. Geen wonder dus dat overvliegende ganzen op veel trektelposten tot de dagelijkse kost behoren. Toch zijn 'echte' trekbevingen (over langere afstanden) meestal wel te onderscheiden van meer lokale verplaatsingen. 'Echte' trekkers vliegen doorgaans hoog en gericht, terwijl lokale bewegingen op geringere hoogte plaatsvinden en vaak over vaste routes tussen slaapplek en foerageergebied. Natuurlijk is het onderscheid tussen beide categorieën wel eens schimmig en worden trektelegevens voor een bepaald deel 'vervuild' met lokale vogels. Maar toch, de dagen dat ganzen massaal op de wieken gaan om gericht te verkassen, springen er altijd uit.

Harde jongens (en meisjes)

Bij veel vogels vindt de najaarstrek min of meer gepiekt plaats waarna een rustige periode intreedt die tot de voorjaarstrek aanhoudt. Bij ganzen is het beeld gecompliceerder. Los van de ruitrek van Grauwe Ganzen, in sommige delen van Nederland een opvallend verschijnsel, is het in de zomermaanden nogal rustig. In oktober en november vindt veel doortrek plaats en arriveren de eerste overwinteraars. Tegenwoordig is in november vaak al het grootste deel van de winterpopulatie aanwezig. In de wintermaanden is het een komen en gaan van groepen die binnen Nederland en het aangrenzende deel van Duitsland en Vlaanderen verhuizen. Tot massale verplaatsingen komt het alleen onder invloed van winterse omstandigheden. Daarvoor is echter wel wat nodig. Hoewel de eerste inval van vorst en sneeuw van het seizoen – in ons land of ten noordoosten daarvan – vaak wel gevolgd wordt door enige ganzenverplaatsingen, treden massale trek-

bewegingen pas op wanneer het echt bar wordt. Een goed voorbeeld is de winter van 2009/10.

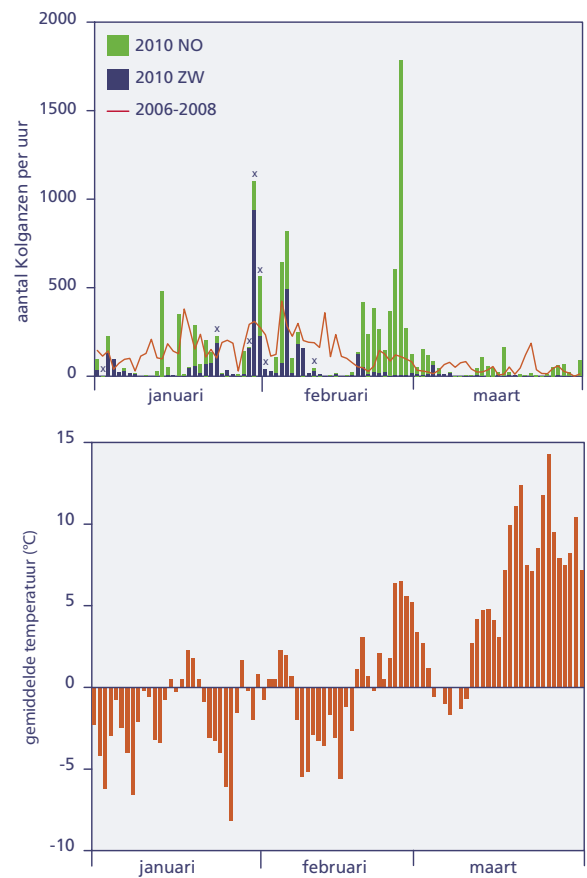
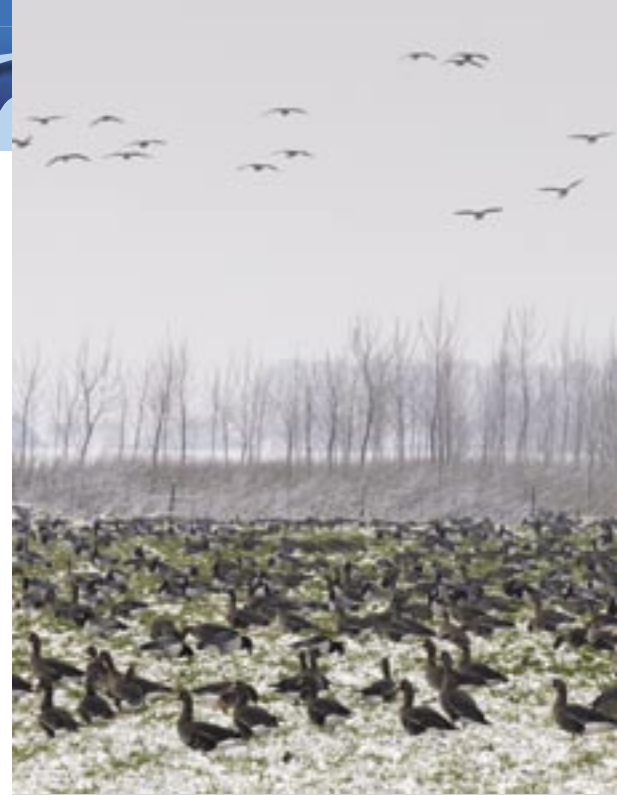
Winter 2009/10

De winter van 2009/10 zal ons niet zozeer heugen vanwege de temperaturen, want die waren wel laag maar niet extreem. Hoewel er volop geschaatst kon worden, was het niet een echte schaatswinter en kwam een Elfstedentocht nooit serieus in beeld. Dat heeft veel te maken met een veel opvallender fenomeen: de sneeuwval. Voor het eerst sinds 1978/79 hadden we weer eens een echte sneeuwwinter, en dat hebben we geweten. Zouttekorten bij de strooidiensten, enorme files, maar ook langlaufen in Nederland; niet iets om snel te vergeten. Binnen ons land kreeg vooral Oost- en Noordoost-Nederland een rijkelijke portie sneeuw, en in sommige regio's bleef het sneeuwdek meer dan 60 dagen liggen. In de landen ten oosten van ons was het nog een graadje erger, met vooral in het oosten van Duitsland enorme sneeuw-pakketten.

Toch duurde het enige tijd voordat de ganzen massaal reageerden. Elke keer dat zich een nieuwe sneeuwlaag aftekende, kwamen er wel ganzen los en soms behoorlijk veel (op 18 december rond 16.000 Kolganzen over Ketelbrug, 5100 over IJmeerdijk en 3400 over De Horde bij Lopik). Dit betrof waarschijnlijk grotendeels verplaatsingen binnen Nederland, vooral van Friesland naar Zuidwest-Nederland. Het duurde tot het laatste weekend van januari voordat zich een stroom uit het oosten komende Kolganzen ontladde.

Gedenkwaardig weekend

Het laatste weekend van januari 2010 zal door menige trekteller niet snel vergeten worden. Op 28 en 29 januari was er nog niet veel aan de hand, en werden alleen langs de IJmeerdijk meer dan 1000 trekkende Kolganzen genoteerd. De volgende dag, zaterdag 30 januari, vond heel toepasselijk de landelijke contactdag voor ganzentellers plaats in Arnhem. Belangstellenden die 's ochtends door het rivierengebied naar de vergaderplek

Figuur 1. Kolgans, gemiddeld aantal trekkers per uur in januari-maart 2010 (strenge winter, met onderscheid van trek in noordoostelijke en zuidwestelijke richting; met een X zijn dagen aangegeven met relatief veel sneeuwval in delen van het land) en 2006-08 (zachte winters). Ter vergelijking is het temperatuurverloop te Eelde weergegeven.

Brandganzen en Kolganzen in de sneeuw, Drimmelen, 4 februari 2009. Foto: Hans Gebuis

Kolganzen met een Brandgans trekken over de telpost de Horde, Lopik, 18 december 2009. Foto: Arjan Boele

reisden, zagen overal aan de horizon massa's Kolganzen pal naar west vliegen.

Dat werd bevestigd door de trektellers. Vooral in het westelijk rivierengebied hoefden ze zich niet te vervelen, met 22.191 trekkende Kolganzen in de Dordtse Biesbosch, 14.688 te Kinderdijk en 8170 in Hardenhoek bij Werkendam. De dag erop, zondag 31 januari, herhaalde het spektakel zich op iets minder grote schaal. De hoogste aantallen werden vastgesteld op Hardenhoek (9000) en Malden bij Nijmegen (6021). Net als een dag eerder bleef de trekbaan hoofdzakelijk beperkt tot een strook dwars over Nederland. Ten noorden van de lijn Katwijk-Utrecht-Winterswijk en ten zuiden van de lijn Middelburg-Den Bosch-Mook werden slechts op enkele telposten grote aantallen gemeld (2737 op 30 januari langs IJmeerdijk, 5275 op 31 januari langs Margarethapolder bij Terneuzen). Sommige telposten zagen zelfs geen enkele gans passeren. Op 1 februari was de golf voorbij. Twaalf telposten noteerden samen slechts 681 Kolganzen.

Ringaflezingen geven aan dat de Kolganzen die op 30 en 31 januari 2010 massaal westwaarts koersten boven het rivierengebied, afkomstig waren van pleisterplaatsen diep in Duitsland en wellicht nog oostelijker. Het is opmerkelijk hoe lang deze vogels de barre sneeuwomstandigheden daar hebben getrotseerd! Een deel van hen is neergestreken in het Deltagebied, West-Vlaanderen en het westelijk rivierengebied. Wanneer de terugtrek precies plaatsvond, is onbekend; vermoedelijk is deze opgelost in de wegtrek van de al aanwezige Kolganzen.

Latere terugtrek

Al enkele dagen na de sneeuwruush, op 4 en 5 februari, trokken duizenden Kolganzen in noordoostelijke richting over trektelposten

in West-Nederland. Dit viel samen met een dooiperiode die blijkbaar voor nieuwe treklust zorgde. Tegelijkertijd bleven zich echter ook Kolganzen naar ZW spoeden, wat tot een chaotisch trekbeeld op sommige telposten leidde. Een eerste golf van massale, uitsluitend NO georiënteerde wegtrek werd eind februari vastgesteld, in een baan schuin over het land. Dit viel samen met een fikse temperatuurstijging (figuur 1). Op 26 februari passeerden enorme aantallen de IJmeerdijk (11.726), Buitenpost in Friesland (35.340) en de Eemshaven (38.180). Vervolgens werden nog tot het laatst van maart behoorlijke aantallen Kolganzen op de trektelposten gezien. Ganzentellingen laten zien dat in het Paasweekend van 3-4 april het laatste grote contingent Kolganzen vertrok. Daarmee verliep de trek in het voorjaar van 2010 wat later dan in 2006-08. In die jaren, volgend op zachte winters, vond de wegtrek minder gepiekt plaats. Veel Kolganzen verlieten het land tussen half januari en half februari (figuur 1).

Ook veel Brandganzen

Bleef de wintervlucht eind januari in het oostelijk rivierengebied in hoofdzaak beperkt tot Kolganzen, in het westelijk deel waren Brandganzen zeker zo talrijk als gevolg van het leeglopen van Friesland. Op 30 januari was het aantal Brandganzen bijna niet bij te houden in de Dordtse Biesbosch (77.721) en de Hardenhoek (39.850). Massale trek was eerder in de winter alleen vastgesteld op de IJmeerdijk (33.909 op 19 januari), al ging het toen om chaotische bewegingen eerst naar ZW en later weer terug. De terugtrek was vooral in het noordoosten van het land een spectaculair gebeuren (op 26 februari 31.370 over Buitenpost en 21.320 over Eemshaven). De andere gansesoorten reageerden duidelijk minder heftig op het weer. Massale trek van Toendrarietganzen bleef uit, in tegenstelling tot de winter van 2008/09 die in Oost-Nederland en Duitsland eveneens koud was. Dit correspondeert met een relatief gering aantal ringaflezingen van vogels die normaliter in Oost-Duitsland verblijven. Van de zeldzamer gansen viel vooral het versterkte optreden van Witbuikrotganzen op (zie SOVON-Nieuws 2010 nr. 1). Overtuigende Taigarietganzen bleven, enigszins tegen de verwachting in, uitermate schaars in deze sneeuwwinter.

Oeverzwaluw in de min, Huiszwaluw stabiel

Nu de cijfers van 2009 vrijwel volledig zijn, is het tijd om de balans op te maken van Oeverzwaluw en Huiszwaluw, twee soorten die door een trouwe schare van tellers goed in de gaten worden gehouden. De bevindingen waren bij beide soorten geheel verschillend.

Oeverzwaluw: afname houdt aan

De afgelopen jaren deed de Oeverzwaluw het niet zo goed. Ook in 2009 mochten we met een landelijk verlies van bijna 18% niet rekenen op een positieve trendwending. Na het succesvolle broedseizoen van 2004 hebben we geen positief resultaat meer kunnen vaststellen.

In elke provincie zijn zowel in 2008 als 2009 Oeverzwaluw-kolonies geteld. Steekproeven geven aan dat de stand in tien provincies verder achteruitging. In tabel 1 is de verandering per fysisch-geografische regio weergegeven. Regio's met een te kleine steekproef (minder dan 10 kolonies en 100 nesten) zijn buiten beschouwing gelaten.

Gesticht en verlaten in 2009

Vanwege het pionierende karakter van de Oeverzwaluw zijn de verschillen tussen twee jaren vaak enorm, veel groter dan bij Huiszwaluwen het geval is. Zo werden in 2009 66 kolonies verlaten, waarvan er 9 meer dan 100 paren telden, de grootste zelfs 623. Daarentegen werden 41 nieuwe kolonies gesticht, waarvan er 8 meer dan 100 nestgangen telden en de grootste 402.

Koud voorjaar en de kredietcrisis...

Wat de precieze redenen zijn van de verliezen in de afgelopen jaren is giswerk. Het lijkt geen twijfel dat de neerslag in de Sahel een overheersende rol speelt, maar factoren in het broedgebied zijn eveneens van betekenis. Een koude of natte zomer bij ons heeft ongetwijfeld een effect op het voedselaanbod en daarmee op de conditie van de oudervogels en hun jongen. Ook de beschikbaarheid van nestplaatsen speelt mee. Juist opportunisten zoals Oeverzwaluwen zijn goed in staat om snel keuzes te maken en te profiteren

van geschikte broedlocaties. Die kunnen ook buiten Nederland liggen. Wel lijkt het zo te zijn dat ook de kredietcrisis zijn effect heeft op de populatie. Kolonies in min of meer natuurlijke situaties deden het beter dan die op bouwlocaties (tabel 2). Omdat er minder gebouwd wordt, zijn er minder bouwlocaties met gronddepots, of raken deze in verval.

Huiszwaluwen stabiel in 2009

Ten opzichte van 2008 veranderde er niet veel in de Nederlandse populatie Huiszwaluwen. Om tot deze conclusie te komen is gebruik gemaakt van 1384 kolonies die in 2008-09 zijn geteld. Samen waren ze in 2008 goed voor maar liefst 34.662 nesten en in 2009 voor 34.582. Het verschil is spectaculair klein, een zeer geringe afname met minder dan een procent! Ondanks deze op landelijke schaal stabiele situatie bestaan er op regionaal niveau wel interessante verschillen (figuur 1).

Dalers

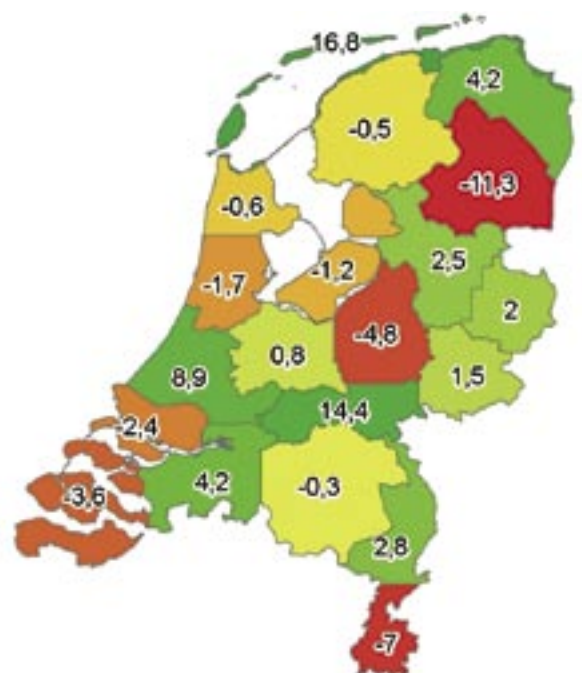
In Drenthe werd landelijk gezien het grootste verlies vastgesteld. Voor deze provincie kon gebruik worden gemaakt van 66 kolonies. Vier kolonies werden verlaten, zoals het Kleuvenveld bij Taarlo. Hier zaten in 2004 nog 47 paren en in 2008 21. Ook in het Meerstalblok viel de kolonie gevoelig terug naar 35 nesten (91 in 2008). Bij Speelstad Oranje was het met een achteruitgang van ruim 60% al niet veel beter. De kolonie telde er in 2009 niet meer dan 23 paren. Het zuiden van Limburg zat ook in de mineur met een afname met 7% (steekproef 60 kolonies). Met name in Eijsden-dorp (van 36 paren in 2008 naar 13 in 2009) en Lerop-dorp (van 43 naar 20) deed de Huiszwaluw het om onbekende redenen slecht. Ondanks het gemiddeld slechte nieuws uit deze provincies was er ook

Oeverzwaluw in kolonie in de Ooijpolder, 3 mei 2006. Foto: Harvey van Diek

Tabel 1. Oeverzwaluw. Aantalsontwikkeling in fysisch-geografische regio's van 2008 op 2009. Regio's met een te kleine steekproef zijn buiten beschouwing gelaten.

Regio	Verandering (%)
Zeelei-midden (vooral Flevoland en noordelijk Noord-Holland)	-17,2
Hoge Zandgronden-noord (Drenthe, O-Groningen, O-Friesland)	8,0
Zeelei-zuid (Zeeland, delen Zuid-Holland en West-Brabant)	-25,5
Hoge Zandgronden-zuid (Noord-Brabant, Noord- en Midden-Limburg)	-9,5
Rivieren (stroomgebieden Rijn, Waal, IJssel en Maas)	2,5
Hoge Zandgronden-oost (Overijssel en Oost-Gelderland)	-26,5
Zeelei-noord (noordelijk Groningen en Friesland)	43,3

Figuur 1. Huiszwaluw. Aantalsontwikkeling (in procenten) in fysisch-geografische regio's van 2008 op 2009.

Huiszwaluw in Polder Arkemheen,
23 mei 2009. Foto: Harvey van Diek

Zoektocht naar de 'SOVON- Vrijwilliger van het Jaar 2010'

Tabel 2. Oeverzwaluw. Aantalsontwikkeling van 2008 op 2009 per type nestlocatie. Bouwlocaties is inclusief afgravingen.

Type	2008	2009	verschil (%)
Bouwlocaties	8578	7010	-18,3
Kunstwanden	1095	1062	-3,0
Natuurlijke locaties	2636	3060	16,1

positief nieuws. In Kloosterveen Dr kwam de teller met 56 nesten duidelijk hoger te staan dan in 2008 (20) en in Akerpoort Maastricht Lb, waar in 2008 69 bewoonde nesten werden geteld, ging het afgelopen jaar om 105 broedende paartjes.

Stijgers

In Zuid-Holland-Noord werden met een toename van bijna 9% (52 kolonies) duidelijk betere resultaten behaald dan in Drenthe en Zuid-Limburg. Grootste stijger aldaar was Zijleinde Kaag, die bijna verdubbelde van 32 nesten in 2008 naar 62 in 2009. Ook het vermelden waard is de kolonie in Rijnsaterwoude, die met meer dan 54% toenam naar 82 nesten. In het Waddengebied kennen we niet zo veel kolonies als we in andere regio's gewend zijn. Daarom is het met enige terughoudendheid dat we melden dat, op basis van een kleine steekproef (23 kolonies), de aantallen in het Waddengebied zich met een stijging van bijna 17% het meest positief van heel Nederland ontwikkelden. Daarbij springen met name Hippolytushoefnoord, met 85 nesten in 2009 (+63,5%) en boerderij De Kooiplaats op Schiermonnikoog met 72 nesten in 2009 (+38,5%), in het oog.

En wat gebeurt er in 2010?

Het is spannend hoe het in 2010 zal zijn met beide zwaluwen. We zullen maar hopen dat het koude voorjaar geen voorbode is van een koele en verregende zomer.

We waarderen het zeer als u ook dit jaar weer de moeite wilt nemen om de bij u bekende kolonie(s) aan ons door te geven.

Ook in 2010 zal weer een Vrijwilliger van het Jaar worden gekozen, die de inmiddels felbegeerde Zilveren Zwaluw in ontvangst mag nemen. Vrijwilligers zijn en blijven voor SOVON immers van groot belang. Om dit uit te dragen wordt sinds twee jaar, tijdens de Landelijke Dag in november, een vrijwilliger beloond en bekroond voor zijn of haar inzet. Kandidaten voor deze titel zijn bijvoorbeeld mensen die een opmerkelijke inzet voor één van onze (tel)projecten laten zien of belangeloos en enthousiast bijzondere activiteiten binnen de vogelwerkgroep verzorgen. Ook vrijwilligers die zich op een andere noemenswaardige manier inzetten voor vogelonderzoek komen in aanmerking. Wij roepen hierbij iedereen op om vrijwilligers voor deze eervolle prijs voor te dragen. Op de SOVON-website is hiervoor een aanmeldingsformulier te vinden (<http://www.sovon.nl/default.asp?id=70>). Hier vind je ook het reglement waarin de spelregels staan en de criteria om in aanmerking te komen voor de prijs. Mocht je een kandidaat al eens aangemeld hebben die destijds niet gewonnen heeft, aarzel dan niet om nogmaals een nominatie in te dienen. Alle vrijwilligers zijn voor SOVON immers winnaars, maar er kan er maar één per jaar de titel en prijs winnen en wellicht staat jouw kandidaat deze keer wel bovenaan.

De jury bestaat uit Greta van Hoorn (Ledenraadslid), Adrie Hottinga (bestuur) en Frank Saris (adviseur zonder stemrecht). Voor de jury zoeken we nog een tweede Ledenraadslid die we op zeer korte termijn hopen te vinden. In oktober zal de jury de nominaties beoordelen en een kandidaat voorstellen aan het bestuur.

De prijs zal op de Landelijke Dag, 27 november 2010, worden uitgereikt aan de gelukkige winnaar. Stuur je nominaties liefst via e-mail uiterlijk 31 augustus aan Nicole Boeijink, nicole.boeijink@sovon.nl, zij is tevens contactpersoon voor vragen en/of opmerkingen.

Kortom... ken je mensen die zich al jaren als vrijwilliger inzetten voor SOVON en die de titel 'SOVON-Vrijwilliger van het Jaar' verdienen, aarzel dan niet, meld ze aan en zegt het voort!

Nicole Boeijink
Medewerker educatieve communicatie

Farmland birds across the world

Landbouwgronden vormen met ruim 5 miljard ha de omvangrijkste habitat ter wereld. Ze herbergen ook een rijkdom aan vogels – al staat die op veel plaatsen zwaar onder druk. Dit prachtig geïllustreerde boek (uitgeverij Lynx, nadere aanbeveling niet nodig) geeft een wereldomspannend overzicht van de vogels van het boerenland, hun problemen en mogelijke oplossingen daarvoor. In overzichtelijke hoofdstukken, deels opgezet rond grondgebruik (graslanden, akkers, rijstvelden, boomgaarden, koffie- en cacaoplantages, erven), passeren ruim 500 vogelsoorten de revue, waarvan er 160 met fraaie foto's in beeld gebracht zijn. Het Engelstalige boek is geschreven door zes Nederlandse auteurs plus de o.a. van veldleuwerikstudies bekende Paul Donald. De prijs voor dit indrukwekkende boek is bepaald niet hoog.

Farmland birds across the world

Redactie: Wouter van der Weijden, Paul Terwan & Adriaan Guldemond.
Hard cover, full colour, 138 pagina's.
ISBN 978 84 96553 63 7.

Prijs € 24,- incl. porto.

Te bestellen bij CLM via birdbook@clm.nl
of telefoon (0345-470700).

Voor grotere bestellingen geldt een korting.

Vogelkind

De ontroerende vriendschap tussen een oude man en zijn vogelkinderen.

Reinhart Brandau staat bekend als 'vogelvader'. Hij verzorgde duizenden zieke en gewonde vogels met liefde. Hij verstaat de wilde vogels en fluistert met hen over de geheimen van het leven en het mysterie van de dood. De auteur woont in het Duitse kunstenaarsdorp Worpswede, schreef meerdere succesvolle boeken over zijn relatie met vogels en maakte er ook een aantal documentaires over.

Het boek is uitgegeven bij Miramah House, telt 56 pagina's met softcover en zwart-wit binnenwerk. Prijs: € 14,95.
ISBN 978-90-78612-07-0.

Recent verschenen

KNNV-In beeld

In de populaire serie In beeld-boekjes zijn drie nieuwe titels verschenen: *Nesten in beeld*, (door Barbara Rijpkema), *Uilen in beeld* (Dick de Vos) en *Erfvogels in beeld* (Rob Buiters).

Deze boekjes verschijnen in handig zakformaat. Ze zijn gericht op herkenning in het veld en zullen een breed publiek aanspreken: jong en oud, beginnende en gevorderde vogelliefhebbers. Mooie kleurrijke illustraties en met talloze leuke weetjes en tips voor herkenning.

Alle boekjes zijn door Elwin van der Kolk geïllustreerd, tellen 32 pagina's, hebben een uitklapkaart en kosten € 4,95.

ISBN: 978 90 5011 323 6 (Nesten),

978 90 5011 331 1 (Erfvogels),

978 90 5011334 (Uilen).

Voor boeken over mosherkenning, de oecologie van de biodiversiteit of een nieuwe visie op insectenbescherming verwijzen wij naar de website www.knnvuitgeverij.nl.

Handboek vogels kijken

Bij Tirion verscheen het *Handboek vogels kijken* van Mike Unwin. Ontstaan uit een digitale cursus van de RSPB (www.learnbirds.com), verschaft het de beginnende vogelaar informatie over zaken als goed kijken en luisteren, landschappen, kleding, opschrijfboekjes en kijkers. De Nederlandse uitgave vond plaats i.s.m. Vogelbescherming Nederland, wat bijvoorbeeld in een hoofdstuk als Kijken en beschermen is terug te zien.

Het boek telt 176 pagina's met harde kaft, is rijk geïllustreerd met foto's, kaartjes en tekeningen, en kost € 24,95.

ISBN 978 90 5210 787 5.

Vogels op de kaart

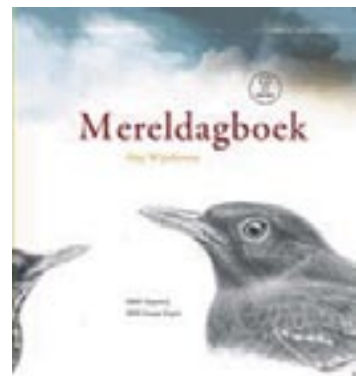
Vogels zijn overal, dus waarom tips om vogels te zien? Omdat vogels kijken leuker wordt als je ze door de seizoenen heen kunt volgen en begrijpt waarom een vogel op een bepaald moment op een bepaalde plek zit. Als je het gedrag van vogels beter kent, zie je meer en kijk je gerichter. Het boek bevat 50 vogelkijktips die eerder verschenen in het tijdschrift *Vogels*. Met korte reportages en praktische informatie, inclusief routebeschrijvingen en kaartjes, worden de paradijsjes ontsloten. Voor zowel de beginnende als de gevorderde kijker! Een deel van de opbrengst komt ten goede aan Vogelbescherming Nederland.

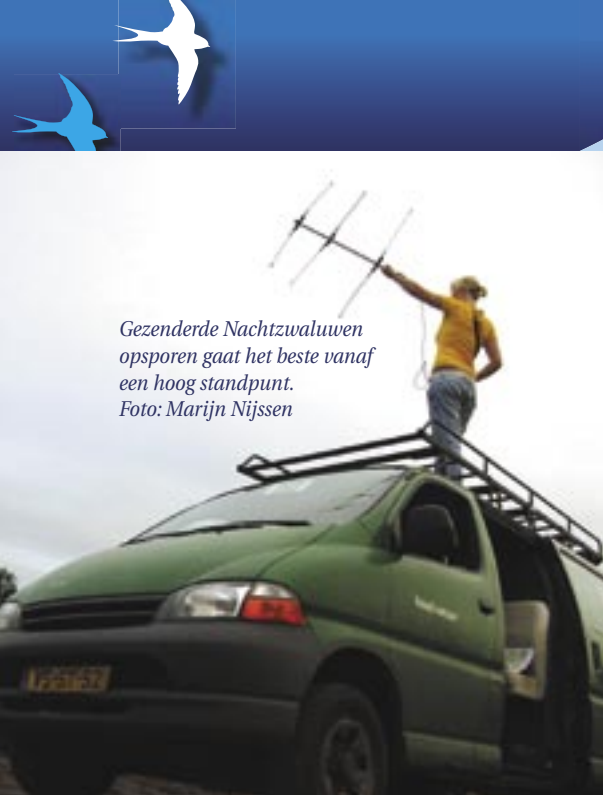
Het boek is geschreven door Monica Wesseling, uitgegeven bij Tirion en kost € 16,95. ISBN 978 90 5210 8056.

Mereldagboek

Bioloog, schrijver en illustrator Hay Wijnhoven volgde jarenlang de Merels in zijn achtertuin. Nieuwsgierig en met een scherp oog voor detail noteerde hij alles wat hij zag gebeuren. *Mereldagboek* is een liefdevol verslag, vol opvallende waarnemingen en gedachten over het vaak roerige merelbestaan, en voorzien van treffende zwart-witte tekeningen evenals een CD met hoorspel.

Het boekje telt 72 pagina's met harde kaft, wordt uitgegeven in samenwerking met Vara's Vroege Vogels en kost € 14,95.
ISBN 978 90 5011 319 9.

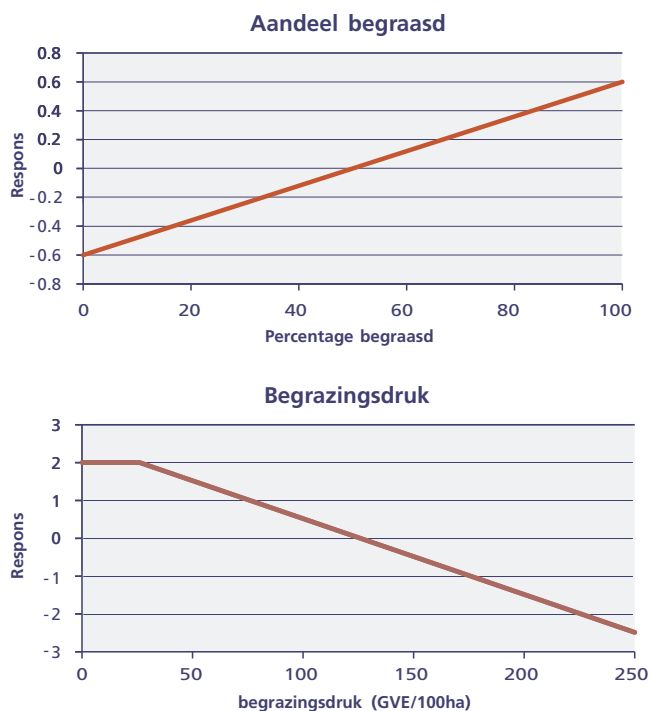
Gezenderde Nachtzwaluwen opsporen gaat het beste vanaf een hoog standpunt.
Foto: Marijn Nijssen

Onderzoek aan Nachtzwaluwen: een vervolg

Na het Jaar van de Nachtzwaluw 2007 is de speciale aandacht voor deze soort allerminst verflauwd. Sinds 2008 krijgt de soort vooral extra aandacht in Noord-Brabant. We hopen antwoord te krijgen op vragen als: in hoeverre wordt het voorkomen gestuurd door het voedselaanbod; welke effecten hebben klimaatverandering en lokaal terreinbeheer op het voedselaanbod; welke invloed heeft begrazing op voorkomen, terreingebruik en broedsucces? Zenderonderzoek levert resultaten op waarmee beleidsmakers en terreinbeheerders verder kunnen. Een greep uit de resultaten.

Figuur 1. Terreingebruik van een vrouwtje Nachtzwaluw in augustus en september 2008. Niet alleen bos en heide zijn belangrijk, ook in het aangrenzende beekdal zocht dit vrouwtje veelvuldig voedsel!

Figuur 2. Het voorkomen van Nachtzwaluwen is positief geassocieerd met begrazing, maar negatief met begrazingsdruk. Begrazing lijkt dus gunstig te zijn voor het voorkomen voor Nachtzwaluwen, maar alleen in (zeer) lage dichtheden.

Terreingebruik

In Noord-Brabant worden Nachtzwaluwen intensief gevolgd in het Leenderbos en de Strabrechtse Heide. In 2008 zijn 10 vogels gevolgd met een zender (6 LB, 4 SB; resp. 3 man/3 vrouw en 2/2). In 2009 zijn 13 vogels gezenderd (7 LB waarvan 5 man, 1 vrouw, 1 onvolwassen) en 6 SB (5 man, 1 vrouw). En die ene vrouw in het Leenderbos vloog ook nog het onderzoeksgebied uit... Een solitair mannetje hebben we zowel in 2008 als 2009 kunnen volgen. Met deze zenders kunnen we goed in beeld brengen waar de vogels hun voedsel zoeken en waar ze overdag verblijven, soms met verrassende resultaten (figuur 1).

Broedbiologie en voedsel

In 2008 zijn 15 nesten gevonden (LB 10, SB 5) en in 2009 14 (LB 7, SB 7). Hierbij is het broedsucces bepaald en de groei van de jongen opgenomen. Een deel van de nesten is ook gevolgd met een infrarood-camera. Dit levert vooral informatie op over het aantal voederbeurten en de tijdstippen en tijdsduur dat de oudervogels aanwezig zijn op het nest.

De dieetsamenstelling van volwassen vogels is onderzocht door uitwerpselen te verzamelen en te analyseren. Om een gedetailleerder beeld te krijgen van het voedsel zijn enkele voedselproppen opgevangen

die door de ouders aan hun jongen werden gevoerd. Met name algemene, wijdverspreid voorkomende soorten nachtvlinders vormen de bulk van het voedsel.

De beschikbaarheid van het voedsel, vooral nachtvlinders, is gemeten via lichtvallen. Dit levert informatie op over verschillen in soorten en aantallen in verschillende terreintypen (bos, heide, agrarisch gebied) in de loop van het seizoen.

Begrazing

De invloed van begrazing is bepaald aan de hand van provinciale verspreidingsgegevens. Het voorkomen van Nachtzwaluwen blijkt positief geassocieerd te zijn met de aanwezigheid van begrazing, maar negatief met de intensiteit daarvan (figuur 2). Het veldwerk op de Strabrechtse Heide ondersteunt dit: de meeste nesten zijn gevonden in delen met een lage begrazingsdruk. Bij hoge begrazingsdruk komen er minder Nachtzwaluwen voor en zijn de nesten uitzonderlijk moeilijk te vinden. Of Nachtzwaluwen gebieden met een hoge begrazingsdruk echt mijden, en of dit samenhangt met een lager broedsucces en/of een lager voedselaanbod, is onderwerp van verdere studie.

Samenwerkingspartners

De studie wordt uitgevoerd door SOVON in samenwerking met Stichting Bargerveen (contactpersoon Peter Beusink) en De Vlinderstichting (contactpersoon: Dick Groenendijk). Beide partnerorganisaties zijn bij dit project betrokken vanwege hun grote kennis omtrent voedsel ecologisch onderzoek en nacht-insecten. Bij de uitvoering van het veldwerk (Nachtzwaluwen volgen, insecten vangen) spelen vrijwilligers van VVG de Kempen en diverse IVN-vogelwerkgroepen een onmisbare rol. Het onderzoek wordt financieel mogelijk gemaakt door de Provincie Noord-Brabant.

Jaar van de Bruine Kiekendief in volle gang: geef broedgevallen door

Het broedseizoen van de Bruine Kiekendief is in volle gang. De meeste broedvogels zijn momenteel volop actief. U kunt nog steeds territoriale of broedende vogels doorgeven, u hoeft echter niet naar nesten te gaan zoeken! Op gepaste afstand kunt u eenvoudig bepalen of er in een gebied gebroed wordt. Bruine Kiekendieven laten vaak goed zien dat ze ergens een nest hebben. Een uitgebreide uitleg over het bepalen van de broedzekerheid kunt u vinden op: <http://www.sovon.nl/default.asp?id=866>. Wanneer u met deze kennis heeft kunnen bepalen dat er daadwerkelijk gebroed wordt in een gebied is het belangrijk om dit door te geven aan SOVON. Dat kunt u het beste doen via www.sovon.nl. Het enige dat u moet doen is inloggen via het venster dat u op de homepage ziet staan in de linkerbovenhoek. Wanneer u bekend bent bij SOVON heeft u een waarnemerscode en een wachtwoord. Als u die niet heeft of bent vergeten kunt u zich (eenmalig) aanmelden via de volgende link: <http://www.sovon.nl/default.asp?id=362>. Na inloggen kiest u voor LSB en daarna voor Zeldzame Broedvogels. Op die pagina kunt u uw waarneming doorgeven.

Doorgeven via waarneming.nl kan ook

Een andere mogelijkheid is het doorgeven van broedindicatieve waarnemingen via www.waarneming.nl. Geef dan in het opmerkingenveld zo nauwkeurig mogelijk aan wat u gezien heeft. Alleen waarnemingen waarbij duidelijk is dat het om een broedgeval gaat worden gebruikt in het Jaar van de Bruine Kiekendief. N.B. Let er wel op dat waarnemingen die niet onder embargo worden doorgegeven zichtbaar zijn voor iedereen. We raden u aan om geen gebruik te maken van het mailadres van de Bruine Kiekendief om een broedgeval door te geven, tenzij u op een kaartje een duidelijke stip kunt aangeven waar gebroed is. Het is voor SOVON helaas ondoenlijk om informatie uit de mail (hoe goed bedoeld ook), om te zetten naar de broedplek. Dat u ze zelf invoert heeft onze grote voorkeur. Uiteraard kunnen gegevens ook op papier worden aangeleverd. Ook in die gevallen graag voorzien van een duidelijke kaart. Interessant voor de toekomst is het tenslotte om te weten of u het gebied ook in de toekomst zou willen blijven tellen. Dat hoeft niet elk jaar, maar ook om het jaar tellen levert bruikbare en zeer waardevolle gegevens op.

BirdingBreaks.nl

Reizen BirdingBreaks.nl 2010 zomer en najaar!

BESTEMMING	DUUR (DAGEN)	VERTREK	PRIJS
Schotland, Shetlands	7 dagen	12 jun	1795,-
IJsland	8 dagen	14 jun	1995,-
Papua Nieuw-Guinea	21 dagen	13 jul	7295,-
Spanje, vogeltrek	7 dagen	12 sep	1345,-
Zweden, Falsterbo	8 dagen	9 okt	1045,-
Helgoland	6 dagen	9 okt	675,-
Suriname	16 dagen	14 okt	3195,-
Oman	10 dagen	16 okt	2595,-
Azoren	10 dagen	16 okt	2145,-
Spanje Pyreneeën	10 dagen	8 nov	1295,-
Zuid-Afrika	15 dagen	14 nov	3195,-
Noorwegen	6 dagen	14 nov	1635,-
Madagascar	16 dagen	20 nov	3695,-
Thailand	16 dagen	26 nov	3095,-
India vogels en tijgers	16 dagen	26 nov	2745,-
Kenia	16 dagen	4 dec	3595,-

Het reisprogramma 2011 is inmiddels op de site te bewonderen met veel spannende en nieuwe tours waaronder 4 cruises!

Meer informatie? Kijk op www.birdingbreaks.nl, info@birdingbreaks.nl of bel met Ed Opperman of Laurens Steijn 020 7792030.

Limosa 83-1

Artikelen en korte bijdragen:

- **Kolonievogels en zeldzame broedvogels** in Nederland in 2006 en 2007 (A. van Dijk e.a.)
- Herkomst, aantallen en broedsucces van **Kokmeeuwen op Griend** (K. van Dijk & R. Oosterhuis)
- **Huismus** voert nestjongen van **Huiswaluw** (J. Jukema e.a.)
- **En: nieuws uit recent gepubliceerd onderzoek en recensies van de nieuwste boeken**

Verwacht in volgende nummers:

Hamsterende Roeken, dispersie Steenuilen, broedende Bonte Kraaien, voedsel Oehoe, nazomerslaapplaatsen Purperreiger en meer.

Redactieadres: Romke Kleefstra, SOVON, Posthoornsteeg 1C, 8911 AS Leeuwarden, romke.kleefstra@sovon.nl.

Informatie over abonnementen via SOVON (info@sovon.nl), indien u al lid bent van SOVON of via de Nederlandse Ornithologische Unie, Erwin de Visser, nou ledenadmin@gmail.com. Op dit adres is ook informatie beschikbaar over lidmaatschap van de NOU, incl. de beide tijdschriften Limosa en Ardea (zie ook www.nou.nu).

Limosa

83.1
2010

Kolonievogels en zeldzame broedvogels
Kokmeeuwen op Griend
Huismus voert Huiswaluwen

HET KLEINE REISCOLLECTIEF

Ons reisaanbod Groepsreiskalender

	Juli
vogelen wandelen fietsen kanovaren 'specials' met lokale gids	Albanië, wandelreis Kirgizië, wandelreis Polen, kanowandelkampeerreis Polen, wandel-natuurreis
	September
	Engeland, wandelreis lakedistrict
	Oktober
	Hongarije, Kraanvogelspektakel

Wij organiseren ook vogelreizen voor individuele reizigers en groepjes, kant en klaar of op maat. Neem gerust contact op.

info@hkrc.nl www.hkrc.nl 085-7853820

een initiatief van Dobry Den Reizen en Meander reizen

20x
Breed gezichtsveld, verbluffend overzicht.

75x
Uniek: maximaal zoombereik met haarscherpe details.

De ultieme visuele beleving

red dot design award winner 2010

✓ **Breed inzetbaar:**

Nieuw Vario-Oculair D 15-56x / 20-75x

Het uitgebreide zoombereik en de hoge maximale vergroting maken de nieuwe Victory DiaScope generatie uniek in de markt van hoogwaardige optiek.

✓ **Snel scherpstellen:**

Dual Speed Focus (DSF)

Innovatie van Carl Zeiss: twee focussnelheden in één knop. Intuïtieve scherpstelling die zich automatisch aanpast aan de snelheid van de draaibeweging.

✓ **Betrouwbare oplossing:**

Oculair vergrendeling

Door het indrukken van de knop naast het oculair kan deze eenvoudig worden verwisseld of verwijderd.

✓ **Optimale bescherming:**

Geruisarm en robuust oppervlak

Gripvaste en geluidsabsorberende rubber bekleding beschermt de lichtgewicht, waterdichte behuizing.

✓ **Lichtsterk en compact:**

85 mm of 65 mm objectief - rechte of schuine inkijk

85 mm: helderheid tot diep in de schemer
65 mm: handzaam licht voor b.v. langere trektochten

✓ **Bekoring tot in de finesse:**

Het FL concept

Staat voor fluoridenhoudend hoogprestatie glas. Onovertroffen helder beeld, sublieme detail scherpte en kleurweergave.

✓ **Altijd helder zicht:**

Lotutec® - bescherm laag voor helder beeld op objectief- en oculairlenzen.

Water parelt onmiddellijk van de lens af zonder sporen achter te laten. Vuil en vet hechten zich niet aan het lensoppervlak.

Nieuw: Victory DiaScope

TECHNOLYT
Industrieweg 35
1521 NE Wormerveer
T 075 647 45 47
E info@technolyt.nl
www.zeissverreikers.nl

ZEISS

We make it visible.

DE NIEUWE EL 42

DE NIEUWE KIJKDIMENSIE

De revolutionaire SWAROVISION technologie maakt nu bij de nieuwe EL 42 een voor verrekijkers tot nu toe ongeëvenaarde beeldkwaliteit mogelijk. De combinatie van Field Flatteners lenzen, HD-optiek, geoptimaliseerde coating en grote oogafstand zorgt voor maximale scherpte tot aan de rand, briljante kleuren en 100% groothoek-gezichtsveld, ook voor brildraggers.

NIEUW SCHERPSTELMECHANISME
close-focus van 1,5 m

Met nieuwe
SWAROVISION
technologie

UNIEKE OPEN EL-GREEP
met ongeëvenaarde functionaliteit

SEE THE UNSEEN

WWW.SWAROVSKIOPTIK.COM

SWAROVSKI OPTIK BENELUX

Verwelkomingsstraat 17, B-1070 Brussel

Tel. 0800/022 19 63, Fax 0800/022 13 93 (Nederlandse nummers)

info@swarovskioptik.be

SWAROVSKI
OPTIK

SOVON Veldstudiecentrum Huize Wylerberg van start

Huize Wylerberg, ons voormalige kantoor, ligt op een unieke locatie op de Nijmeegse stuuwwal. Midden in de fraaiste bossen, uitzicht op de Ooijpolder. Nu SOVON het pand verlaten heeft en naar Nijmegen is getrokken, kwam er ruimte voor andere activiteiten. Vrijdag 16 april jl. was het zover en verklaarde burgemeester Wilbers van Ubbergen onder belangstelling van zo'n 50 genodigden het Veldstudiecentrum Huize Wylerberg voor geopend.

SOVON gaat in het Veldstudiecentrum activiteiten organiseren voor haar achterban en andere belangstellenden, wat begon met een Landelijke Dag voor jongeren eind mei. Ook denken we aan verdiepingscursussen voor waarnemers, een vogelcursus voor partners van vogelaars en lezingen voor beginners. Ook was en blijft de Wylerberg een vaste stek voor het ringen van vogels (Constant Effort Site), het monitoren van broedvogels en - in samenwerking met De Vlinderstichting - nachtvinders. Dit zullen we op geregelde tijden doen met en voor belangstellenden. Daarnaast is het Veldstudiecentrum een uitgelezen plek voor andere groene organisaties om bij elkaar te komen voor cursussen, veldstudie, lezingen of een symposium dan wel vergadering. Door de bijzondere ligging van het pand is er een duidelijke connectie met groene binnen- en buitenactiviteiten te leggen. Bossen en polder bevinden zich op loopafstand.

Het Veldstudiecentrum is gevestigd op de begane grond van de villa. Het is mogelijk voor grotere en kleinere groepen om hier bij elkaar te komen. De ruimtes zijn standaard

voorzien van internetfaciliteiten en diverse presentatiemiddelen. Het Veldstudiecentrum heeft een beperkte hoeveelheid veldstudie-materiaal beschikbaar. Die zal in de komende tijd verder uitgebreid worden.

Toespraak door Nico de Haan tijdens de opening van het Veldstudiecentrum Huize Wylerberg.

*Tijdens de opening van het Veldstudiecentrum werden er ook vogels geringd op de CES-locatie waardoor ook vele prominenten ook van dit werk getuigen konden zijn.
Foto's: Peter Ekelder*

Meer informatie

Heeft u belangstelling of een mooi idee voor een activiteit? Neem dan contact op met Renate Eertink of Jeroen van Zuijlen (024-7410400 of wylberg@sovon.nl)

Kijk voor meer informatie op www.huizewylberg.nl.

Opening van het Veldstudiecentrum Huize Wylerberg door de burgemeester van Beek-Ubbergen.

